

Utvärdering
genom uppföljning av elever

VI. ALTERNATIVKURSER OCH
UTBILDNINGSKARRIÄRER

En uppföljningsstudie genom högstadiet och
gymnasieskolan

Ingemar Emanuelsson

Åsa Murray

Utvärdering
genom uppföljning av elever

VI. ALTERNATIVKURSER OCH
UTBILDNINGSKARRIÄRER

En uppföljningsstudie genom högstadiet och
gymnasieskolan

Ingemar Emanuelsson

Åsa Murray

**Utvärdering
genom uppföljning av elever
VI**

**Högskolan för lärarutbildning i Stockholm
Institutionen för pedagogik
Postadress: Box 34103, 100 26 STOCKHOLM
Besöksadress: SvD-huset, Rålambsvägen 7, Stockholm
Telefon: 08 - 22 16 80**

**Forskningsgruppen för studier av utvecklings-
processer och utbildning
Vetenskaplig ledare:
professor Ingemar Emanuelsson**

**Projektet Utvärdering genom uppföljning av elever (UGU)
Projektledare:
Ingemar Emanuelsson**

**ISSN 0348-4335
ISBN 91-7656-208-5
T-Tryck, Stockholm 1989**

<u>INNEHÅLL</u>	Sida
ABSTRACT	7
INLEDNING	9
Kapitel 1	
BAKGRUND, SYFTE OCH UNDERSÖKNINGS- MATERIAL	14
1.1 Bakgrund	14
1.2 Syfte	17
1.3 Undersökningsmaterial	17
Kapitel 2	
MÖNSTER AV KURSVAL OCH BYTEN SAMT UNDERSÖKNINGSGRUPPER	19
Kapitel 3	
REKRYTERING TILL OLIKA ALTERNATTVKURS- KARRIÄRER	22
3.1 Valet i årskurs sex	22
3.2 Hembakgrund	24
3.3 Specialundervisning i årskurs sex	25
3.4 Ungdomarnas studieförutsättningar	28
3.5 Variationen inom grupperna	31
3.6 Social bakgrund, provresultat och betyg	33
Kapitel 4	
VALET AV ALTERNATTVKURS UR ELEVPEKSPETIV	35
4.1 Matematik	35
4.2 Engelska	36
4.3 Social bakgrund och valet ur elevperspektiv	37

Kapitel 5

ELEVERNAS RELATIVA KUNSKAPSUTVECKLING	39
5.1 Svenska	39
5.2 Matematik	41
5.3 Engelska	44
5.4 Betygsättning	46
5.5 Social bakgrund och relativ kunskapsutveckling	50

Kapitel 6

UNGDOMARNAS SJÄLVUPPFATTNING OCH ERFARENHETER I GRUNDSKOLAN	56
6.1 Elevens kunskaper och färdigheter.	57
6.2 Problem i skolan	59
6.3 Skolarbetet	60
6.4 Trygghet, trivsel och sociala relationer i skolan.	61
6.5 Skolans arbetssätt	63
6.6 Övriga gruppers bedömningar	65
6.7 Bedömningar, social bakgrund och kön	67
6.8 Utveckling av elevernas självuppfattning	68

Kapitel 7

UNGDOMARNAS GYMNASIESKOLUTBILDNING	73
7.1 Typ av gymnasieskolutbildning	73
7.2 Tre- och fyraåriga linjer	75
7.3 Tvååriga teoretiska linjer	77
7.4 Tvååriga yrkesinriktade linjer	79
7.5 Könsskillnader i linjeval	80
7.6 Social bakgrund och gymnasieskolutbildning	81

Kapitel 8

SAMMANFATTANDE DISKUSSION	86
REFERENSER	94
FIGURFÖRTECKNING	97

ABSTRACT

In the Swedish compulsory comprehensive school, children are kept together in the same class for nine years. The only organizational streaming involves alternative courses in English (as a foreign language) and in mathematics, in grades seven to nine. The pupils can choose either a general course or an advanced course.

Earlier studies have shown that the choice of course in English and mathematics is related to sex, social background and the school achievement of the pupils.

The aim of this study is to investigate how the streaming of pupils into general and advanced level courses functions within the Swedish comprehensive school. Using a national longitudinal dataset, we have been able to study the social background as well as the school achievement of the pupils in the different alternative courses and also their further educational career in terms of upper secondary school participation.

When the alternative courses were introduced the general course was intended for most of the pupils and the advanced course for only a minority. Public statistics show however, that most of the pupils take the advanced courses in both subjects.

Our results indicate that the alternative course procedure brings about a distinct ability grouping of the pupils. The pupils (14 %) who took the general course in both subjects from grade seven have the lowest test scores and lowest school achievement in grade six, while those who took the advanced course in both subjects for the three years (49 %) have the highest. The pupils who have changed from the advanced to the general course in either of the subjects have scores in between these groups. Pupils from blue collar homes dominate the general course especially in grade seven and pupils from white collar homes dominate the advanced course especially in grade nine. Scores on standardized achievement tests and marks of the pupils in the different streams change only marginally during the three final years of the comprehensive school.

The pupils with a general course career also have lower self-esteem in terms of dealing with typical school situations compared with the pupils having an advanced course career. When it comes to their social adjustment and well-being the results show that the general group pupils are more vulnerable than pupils in other streams. Their self-esteem also tends to develop in a negative way during the three final years of the comprehensive school.

Few pupils who took the general course in either English or mathematics continue their schooling with three- or four-year academic courses in upper secondary school, and almost none of those with the general course in both subjects were found in this type of further schooling.

The relationship between the pupils' choice of alternative courses and their upper secondary school career is strong enough to indicate that pupils choosing course in English and mathematics in grade six also are choosing the main direction of their future schooling career as well.

The results show that the alternative courses are of limited help for the less gifted children. They are cut off from further academically-oriented courses at an early age, their school achievement tend to remain very low and their self esteem, which reflects their low achievement, tends to develop in a negative direction. The resources that are invested into the alternative course system could be used in a better way to help these boys and girls with their school difficulties.

INLEDNING

- Var rädd om huvudet på honom! Han ska kostas på!

Denna en mors uppmaning till gänget pojkar, som höll på att klå upp hennes son, kan sägas vara en illustration till den i skolsammanhang hett debatterade differentieringsfrågan. Hennes son var utvald i den meningen att han skulle få utbildning utöver den obligatoriska folkskolan. Han var ansedd som studiebegåvad och därför värd att kostas på längre utbildning. På så sätt skulle man också ta vara på studiebegåvningen.

På parallellskolesystemets tid var det fråga om att studiebegåvningarna skulle gå till läroverk och/eller högre skolor, men allteftersom botten-skoletanken, en gemensam grundskola för alla barn, växte sig starkare, blev det i stället en fråga om olika uppdelningar i grupper och/eller linjer inom den gemensamma skolans ram.

Under hela skolreformperioden i vårt land under 1950- och 60-talen hörde den s k differentieringsfrågan till de mest debatterade. Det är viktigt att lägga märke till, att denna debatt så gott som uteslutande gällde studiebegåvningarna och deras studieförutsättningar. Frågan var, kort uttryckt, hur länge man riskfritt med avseende på uppnådd kunskapsstandard skulle kunna arbeta med sammanhållna grupper i undervisningen. Det var riskerna för att studiebegåvningarna skulle hindras i sin studietakt av svagare elever i samma grupper som debatten gällde. Däremot berördes i denna debatt inte alls de organisatoriska uppdelningar av elever, som skedde under benämningen specialundervisning. Frågorna om tillvaratagande av studiebegåvningarna och frågorna om hjälp och stöd till elever med olika slags svårigheter sågs som helt skilda från varandra.

De successivt genomförda skolreformerna innebar i relation till differentieringen av studiebegåvningarna ett allt tydligare genomslag för botten-skoletanken, och ledde till att skolan undan för undan blev alltmer sammanhållen. Så försvann exempelvis den under vissa perioder praktiserade uppdelningen av eleverna på olika linjer undan för undan. Möjligheterna till olika tillval begränsades. Det som levt kvar längst av uppdelningarna är de s k kallade alternativkurserna i matematik och engelska på grundskolans högstadium, vilka finns kvar även i den senaste läroplanen, Lgr 80.

Alternativkurserna och andra former för nivågrupperingar av eleverna har varit föremål för flera tidigare undersökningar och även för försöksverksamhet. Mest utförligt har problematiken behandlats inom ramen för det s k GEM-projektet (Eriksson & Lindblad, 1987 och Hellström, 1987). Eriksson & Lindblad (1987) beskriver alternativkursernas bakgrund och motiveringar enligt följande:

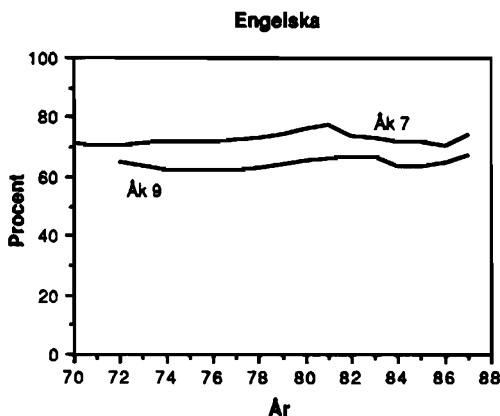
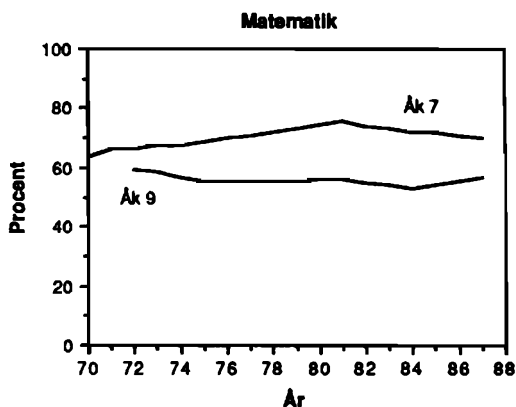
Kursuppdelningen bygger på elevernas fria val men leder ändå, helt enligt avsikten, till klart skilda kunskaps- och färdighetsnivåer, även om det finns många elever med relativt goda kunskaper i allmän kurs (ak) och andra med svaga kunskaper i särskild kurs (sk). Alternativkurserna utgör den enda form av fast nivågruppering som är tillåten enligt läroplanen. Att den tillåts beror på att uppdelningen bygger på elevernas fria val och alltså inte görs av skolan på grundval av t ex prov. Att studievägledningen på den enskilda skolan påverkar elevernas val är dock ett välkänt faktum.

I förarbetet till den senaste läroplanen, Lgr 80, föreslog skolöverstyrelsen att kursuppdelningen i engelska och matematik skulle avskaffas inom en femårsperiod. På grund av reaktioner inte minst från lärarorganisationerna kom läroplanen att innehålla en not i timplanen om att alternativkurserna skulle finnas. Inga kommentarer om skilda mål, innehåll eller arbetssätt ges dock. I sin nuvarande form kan alltså ak/sk-systemet sägas vila dels på det faktum att två betyg sätts och att två olika standardprov ges, dels på läromedel och tradition. Skillnaderna mellan olika skolor i fråga om vad som görs och krävs inom kurserna är mycket stora. (sid. 5)

Det är naturligtvis en viktig principiell skillnad om kursvalet är ett av skolan gjort urval eller ett fritt val för eleverna. Egentligen förutsätter väl begreppet differentiering att det är skolan som gör urvalet. Men som framgår av det ovan citerade, blir effekten av urval och tillval ungefär densamma.

Inledningsvis kan det också vara av intresse att påminna om, att den ursprungliga tanken med alternativkurserna var, att normalvalet skulle vara allmän kurs. Den särskilda kursen skulle alltså avvika från det normala genom att den skulle vara en mer omfattande och svårare kurs, för de allra bästa eleverna i respektive ämne. Redan från början visade det sig dock att elevernas, och deras föräldrars, studieambitioner var större än förmodat, och detta tog sig uttryck i att det var fler elever som valde särskild kurs än

allmän. Ganska snart steg andelen som valde särskild kurs till drygt 70 procent av eleverna i en årskull (fig 1).

Figur 1. Andel elever i årskullar som den 15 september 1970 - 1987 läste särskild kurs i matematik respektive engelska i åk 7 och åk 9, enl. SCB:s grundskolestatistik.

Det var alltså särskild kurs som i praktiken blev normalvalet, och den allmänna kursen fick karaktären av en mindre omfattande och lättare kurs för de svagaste eleverna, vilkas studieförutsättningar inte räckte till för särskild kurs. Ett tecken på att ambitionerna inte alltid stämmer med de krav som ställs är, att det under högstadietiden sker en ganska kraftig

"överströmning" från särskild till allmän kurs. Sådana byten av kurs är vanligare i matematik än i engelska, vilket i figur 1 tar sig uttryck i en större skillnad mellan andelarna särskild kurs i årskurserna sju och nio i matematik. En del av bytena av alternativkurs har kallats taktikval, eftersom man menat att eleverna genom att "byta ner sig till allmän kurs" - ett vanligt förekommande uttryck bland eleverna - kunde skaffa sig högre betyg i ämnet (Emanuelsson, 1984).

Detta har i sin tur blivit vanligare sedan bestämmelser om betygens värde i poängräkning vid intagning på linjer i gymnasieskolan fr o m Lgr 80:s införande ändrats så att allmän- och särskild-kurs-betyg räknas lika. Byten från allmän till särskild kurs under högstadietiden är ovanliga.

Alternativkurserna har under så gott som hela tiden de funnits varit föremål för kritik och diskussion. Det har bl a tidigt kunnat visas att valet av alternativkurs har ett klart samband med elevernas sociala bakgrund (Lindblad, 1969 och Statistiska centralbyrån, 1976). Den sociala bakgrunden påverkar valet av alternativkurs både direkt och indirekt via betygen (Arnman & Jönsson, 1983). Alternativkurs-problematiken har också studerats i olika forskningsprojekt i samband med försöksverksamhet med olika alternativa elevgrupper (se t ex Jonsson & Ahlström, 1981 och Eriksson & Lindblad, 1987). Dessa undersökningar har varit longitudinella i den meningen att elever följts genom högstadieåren. I dessa försök prövades framför allt olika nivågrupperingar som alternativ till allmän och särskild kurs. Dessutom prövades också sammanhållna undervisningsgrupper. Man fann inte några större effekter av de olika grupperingarna. Resultaten visade dock inte någon nackdel med sammanhållna grupper. För utförlig genomgång av alternativkursproblematiken och sammanställning- ar av forskningsresultat se Eriksson & Lindblad, 1987.

Undersökningsmaterialet i ett större longitudinellt projekt kallat "Utvärdering genom uppföljning av elever" (UGU-projektet) ger dock vidgade möjligheter till ett mer ingående studium av hur alternativkurssystemet fungerar. I detta projekt följs elever under en längre tid, från mellanstadiet och genom hela högstadiet, men dessutom också genom gymnasieskolan eller i annan verksamhet efter grundskolan. Data från projektet ger således möjlighet att studera såväl rekrytering till alternativkurserna som högstadiekarriärer med eller utan byten av alternativkurser. Dessutom finns

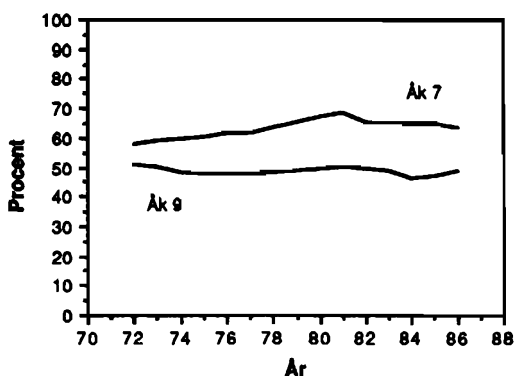
möjligheter att studera relationer mellan alternativkurstillhörighet och förhållanden efter grundskoletiden för eleverna. Det är alltså dessa möjligheter som skall utnyttjas i denna studie.

UGU-projektet bedrivs vid Institutionen för pedagogik vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm i samverkan med Statistiska centralbyrån i Örebro. Projektet finansieras via Forskningsrådsnämndens medel för longitudinella studier (baskostnader) samt av Skolöverstyrelsen, som beviljat medel för bl a den här rapporterade studien.

Kapitel 1 BAKGRUND, SYFTE OCH UNDERSÖKNINGS- MATERIAL

1.1 Bakgrund

Inledningsvis har vi påpekat, att syftet bakom alternativkursernas tillkomst var differentiering av studiebegåvningarna. Genom utvecklingen av elevernas val av alternativ kom dock allmän kurs att relativt snart bli en slags minikurs för svaga elever. I stället för att vara normalvalet, väljs allmän kurs således av en minoritet av eleverna, ca 25-30 procent i vardera av ämnena matematik och engelska (jfr fig. 1 på sid. 4). Andelen som väljer allmän kurs i båda ämnena redan från början av högstadiet är ännu lägre. Valet av kurs görs under vårterminen i årskurs sex, men eleverna har sedan möjligheter att byta kurs under och/eller mellan högstadiets årskurser. En del elever ångrar sig också inför starten i årskurs sju.

Figur 1.1 Andel elever i årskurserna 7 och 9 som läste särskild kurs i både matematik och engelska åren 1970 - 1988.

I figur 1:1 redovisas hur andelarna av årskullarna som tillhört särskild kurs i båda ämnena i årskurserna sju respektive nio den 15 september från 1970 och framåt. Andelarna håller sig påfallande konstanta över denna tidsperiod, inte minst i årskurs nio. Visserligen kan man se en regelbunden

ökning i årskurs sju, men den trenden bryts mellan 1981 och 1982, dvs ungefär vid den tidpunkt, då meritvärderingen av alternativkursbetygen ändrades vid intagning till gymnasieskolan. Skillnaden mellan andelarna i årskurs sju och nio speglar den ovan nämnda "överströmningen" av elever från särskild till allmän kurs genom ändrade val. Fältet ovanför linjen för årskurs sju representerar således de andelar av eleverna, som antingen hör till allmän kurs i båda ämnena eller som läser olika alternativkurser under hela eller delar av högstadiet.

Med denna bakgrundsteckning kan det finnas skäl att återvända till tanken om att betrakta allmän kurs som en minikurs i de aktuella ämnena. Det vill säga att den har utvecklats till en kurs för elever, som har svårigheter i skolarbetet.

Skolan har naturligtvis behov av preciseringar av kunskaper och färdigheter som underlag för planering av undervisning och annan verksamhet. Det kan sägas vara en del av nödvändig tolkning och konkretisering av målen för verksamheten. Bestämningar av och föreställningar om mininivåer har dock som regel negativa utgångspunkter, och de har ofta lett till sortering och särbehandling av enskilda elever. Mini-nivåer eller minikurser har då motiverats som en del av den särskilda hjälp som elever med svårigheter i skolan ansetts vara i behov av, men dessutom har de mer eller mindre tydligt motiverats utifrån den "vanliga undervisningens" behov av att bli av med sådana elever som riskerar att hämma farten eller störa på andra sätt.

Det är angeläget att närmare studera alternativkursernas roll, och inte minst då allmäkurs-alternativet, i detta perspektiv. Vilka konsekvenser för alternativkurssystemet med sig med avseende på differentiering och segregering och/eller hjälp och stöd för svaga elever?

Specialpedagogisk forskning har relativt entydigt visat, att en differentiering av svaga elever i specialklasser eller liknande grupperingar haft lättare att svara mot skolans behov av att "undanröja hinder i den vanliga undervisningen" än mot svaga elevers behov av hjälp och stöd i sin inlärning (se t ex Emanuelsson, 1983, för sammanställning och analys av forskningsresultat). Liknande resultat rapporteras också ifrån GEM-projektets

undersökningar (Hellström, 1987 och Eriksson & Lindblad, 1987). Eftersom allmäkursalternativet visar påtagliga likheter med sådana nivågrupperingar av elever, är det angeläget att studera systemets konsekvenser i liknande perspektiv.

I sina avslutande kommentarer till studier av "Det fria valet på grundskolans högstadium - motiv, tendenser och effekter" påpekar Hämqvist (1982) vikten av att sådana studier görs longitudinellt. Han säger vidare (sid 69):

Den information som ändå kunnat ställas samman ger en förhållandevis tydlig bild av valens fördelning och beroende av några viktiga faktorer. Det ger däremot ingen kunskap om t ex i vilken utsträckning det successiva fria tillvalet, såsom skolberedningen förmodade, haft en pedagogisk effekt i sig - 'en grundläggande övning i demokratins sätt att arbeta' och ett bidrag till ökande självkänedom. Detta är forskningsproblem som också hade varit förtjänta av att studeras. Elevernas egna motiv för valen och deras upplevelser av valsituationerna är ofullständigt och relativt ytligt studerade.

Vad som hittills belysts i denna redogörelse eller efterlysts i FoU-arbetet kan betecknas som individuella faktorer som påverkar valet av utbildning, främst i teoretisk riktning. Ännu mindre studerade är emellertid inflytandena från strukturella förhållanden inom skolsystemet och inom samhället i stort, vilka potentiellt har större betydelse för olika försök att förändra valbeteendet än sådana stabila faktorer som kön, begåvning och familjebakgrund. Man saknar också en tillfredsställande analys av hur valsystemen i stort har fungerat i förhållande till skolreformernas mer allmänna syften att höja bildningsnivån och vidga den för alla medborgare gemensamma referensramen.

Den här rapporterade undersökningen vill söka råda bot på en del av dessa kunskapsbrister, bland annat genom att studera konsekvenser av ett i jämförelse med sextio- och sjuttioalens grundskola relativt begränsade val som eleverna ska göra, nämligen val av alternativkurser på högstadiet. Detta val kommer då att studeras främst mot bakgrund av att det är den formellt sett sista resten av den "gamla" skolans differentiering.

1.2 Syfte

Undersökningens syfte är alltså i första hand att studera olika aspekter och konsekvenser av alternativkurssystemet på grundskolans högstadium. Det ska göras genom ett longitudinellt studium av elever från årskurs sex i grundskolan, genom högstadiet och vidare genom gymnasieskolan. Undersökningen ska också omfatta elever som inte går till gymnasieskolan eller som avbryter sina studier i denna skola.

Speciellt intresse ska ägnas åt studier av:

- a. "Elevkarriärer" genom högstadiet för olika grupper med avseende på alternativkurstillhörigheter och byten av kurser;
- b. Rekrytering i olika avseenden till de två alternativkurserna i matematik och engelska;
- c. Relationer mellan alternativkursval, skolsvårigheter och specialundervisning i grundskolan;
- d. Standardprovsresultat och betyg;
- e. Elevernas egna bedömningar av uppnådda färdigheter och deras skolerfarenheter;
- f. Relationer mellan alternativkursval, studieval och utbildning i gymnasieskolan.

Undersökningen är huvudsakligen deskriptiv, men försök ska också göras till utvärderande tolkningar av alternativkurssystemets olika effekter på elevers utveckling och utbildning.

1.3 Undersökningsmaterial

Studien bygger på uppgifter från projektet Utvärdering genom uppföljning av elever (UGU) (Emanuelsson, 1979 och 1980). Som namnet antyder är detta ett projekt över tid, ett så kallat longitudinellt projekt. Ett urval av elever ur två årskullar följs genom sin utbildning i grundskola och gymnasieskola. Eleverna har valts ut genom ett förfarande, som i första steget

innebar att 29 kommuner valdes från 13 grupperingar (strata) av kommuner. Grupperingen gjordes efter förhållanden i kommunerna som bedömdes vara av betydelse för deras förutsättningar att bedriva utbildning. Dessutom ingår landets tre största kommuner - Stockholm, Göteborg och Malmö - i urvalet. Från dessa kommuner valdes skolklasser, och eleverna tillhöriga dessa klasser utgör det slutliga individurvalet.

Huvudvikten i insamlandet av uppgifter om eleverna har lagts vid deras sociala och utbildningsmässiga bakgrund, deras "vägar" genom skolan i form av kurser, linjer etc, deras begåvningsmässiga förutsättningar, deras uppfattning om sig själva som elever samt också deras erfarenheter i grundskolan. Vidare samlas kontinuerligt in uppgifter om studieresultat genom standardprov, betyg och liknande skoladministrativa uppgifter.

Projektet startade våren 1980 i årskurs sex i grundskolan, och starten för den andra årskullen - fem år yngre - skedde i årskurs tre på våren 1982. I den här studien är det uppgifter från den äldsta årskullen som utnyttjas.

De insamlade uppgifterna är av två slag. Dels är det skoladministrativa data som samlats in av statistiska centralbyrån (SCB) i slutet av varje läsår direkt från skolexpeditionerna. Det gäller exempelvis betyg, uppgifter om stödåtgärder etc. Sådana data har kunnat samlas in i stort sett utan bortfall. Dels är det uppgifter som samlats in direkt från eleverna genom prov och enkätfrågor. Vid dessa senare uppgiftsinsamlingar har bortfall inte kunnat undvikas. Detta bortfall kan förorsaka en underskattning av problemförekomst. Det beror på att elever med svårigheter brukar vara överrepresenterade i bortfallsgrupper. Vi hänvisar till Emanuelsson (1979 och 1981) samt Emanuelsson m fl (1986) för utförligare redogörelser för UGU-projektet och dess datainsamlingar. Denna studie genomförs på urvalet utan direkt referens till hela populationen. Urvalet kan dock, enligt resultat av tidigare undersökningar, betraktas som riksrepresentativt för årskullen elever födda 1967.

Kapitel 2 MÖNSTER AV KURSVAL OCH BYTEN SAMT UNDERSÖKNINGSGRUPPER

Antalet ungdomar i UGU-projektets äldsta årskull, som utgör underlag till denna studie, är 9 104. Uppgifter om vilken alternativkurs dessa ungdomar läst i var och en av årskurserna sju, åtta och nio, finns för 8 784 ungdomar dvs 96 procent av årskullen. Övriga ungdomar saknar av olika skäl betyg i matematik eller engelska i någon eller några av högstadiets årskurser. I tabell 2.1 nedan redovisas hur pojkar och flickor i UGU-projektet valt alternativkurser i matematik och engelska i årskurs sju, åtta och nio. Eleverna gick i årskurs sju läsåret 1980/81.

Tabell 2.1 Val av alternativkurs i årskurs 7, 8 och 9 på högstadiet. Procent

Antal pojkar = 4 452

Antal flickor = 4 332

	Engelska											
	AAA ¹⁾		SAA ²⁾		SSA ³⁾		SSS ⁴⁾		ÖVR		SUMMA	
Matematik	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl
AAA ¹⁾	17,3	10,8	1,4	1,5	1,2	1,6	3,5	8,1	1,0	1,3	24,4	23,0
SAA ²⁾	3,5	1,4	1,2	1,3	0,9	1,0	2,7	6,6	0,1	0,2	8,4	10,4
SSA ³⁾	2,4	0,9	0,9	0,7	1,7	1,4	4,5	9,3	0,3	0,1	9,9	12,3
SSS ⁴⁾	4,1	0,8	1,2	0,8	1,8	1,0	47,0	50,1	1,2	0,4	55,3	53,0
ÖVR	0,7	0,2	-	-	-	-	0,9	0,7	0,3	0,3	1,9	1,2
Summa	28,0	14,0	4,7	4,2	5,6	5,1	58,6	74,7	2,9	2,0	100,0	100,0

1) AAA står för allmän kurs i åk 7, 8 och 9.

2) SAA står för särskild kurs i åk 7 men allmän i åk 8 och 9

3) SSA står för särskild kurs i åk 7 och 8 men allmän i åk 9

4) SSS står för särskild kurs i åk 7, 8 och 9

Av tabellen framgår att det vanligaste var att välja särskild kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet. Hälften av flickorna och nästan hälften av pojkarna gjorde det. Den näst vanligaste valkombinationen av alternativkurser var allmän kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet, vilket 17 procent av pojkarna och 11 procent av flickorna valde.

Allmän kurs i matematik i årskurs åtta eller nio men särskild kurs i engelska under hela högstadiet var också vanligt. Av flickorna var det sju procent som gick över till allmän kurs i matematik i årskurs åtta och nio procent som gick över i årskurs nio. Bland pojkar var det tre respektive fem procent. Att byta från särskild till allmän kurs i engelska i årskurs åtta eller nio och ha kvar särskild kurs i matematik var mindre vanligt. Det gjorde sammanlagt bara två procent av flickorna och tre procent av pojkarna.

Att byta från allmän kurs till särskild kurs i något av ämnena var däremot ovanligt och gjordes av sammanlagt fem procent av pojkarna och tre procent av flickorna. Bland flickorna var det vidare åtta procent som läste särskild kurs i engelska och allmän kurs i matematik under hela högstadiet. Bland pojkarna var det knappt fyra procent. Ungefär lika vanlig bland pojkarna var den motsatta kombinationen nämligen allmän kurs i engelska men särskild kurs i matematik. Detta kursval var däremot än mer ovanligt bland flickorna. Knappt en procent av flickorna hade denna kombination av kurser.

Närmare sex procent pojkar valde allmän kurs i engelska från början och särskild kurs i matematik i årskurs sju men gick sedan över till allmän kurs i årskurs åtta eller nio. Bara tre procent pojkar och flickor läste allmän kurs i matematik från början, samtidigt som de under högstadietiden gick över från särskild till allmän kurs i engelska.

Normalvalet var således särskild kurs i båda ämnena eller åtminstone i ett ämne under hela högstadiet. Två tredjedelar av pojkarna och tre fjärdedelar av flickorna hade särskild kurs i minst ett ämne under hela högstadiet.

Flickorna hade i högre grad än pojkarna särskild kurs i engelska hela högstadiet igenom. I matematik hade ungefär hälften av både pojkar och flickor särskild kurs. Både pojkar och flickor gick oftare över från särskild till allmän kurs i matematik än i engelska, men speciellt tydligt var detta för flickorna.

Vi ska i det följande gruppera eleverna efter vilka alternativkurser eleverna haft i matematik och engelska under högstadiet. Vår utgångspunkt är då tabell 2.1. Eleverna i tabellens celler kommer att jämföras i de fortsatta studierna. Eftersom vissa grupper är mycket små, slår vi samman dem i

några fall. De förkortningar vi kommer att använda är A = allmän kurs och S = särskild kurs. Principen är att gruppen beskrivs årskursvis från sju till nio.

Tabell 2.2 Undersökningsgrupper efter kön och val av alternativkurs under högstadiet.

<u>Ma/Eng</u>	<u>Pojkar</u>	<u>Flickor</u>
SSS/SSS	2092	2170
SSA/SSS	202	403
SAA/SSS	120	284
SSS/SXX ¹⁾	133	78
SXX ¹⁾ /AAA	444	131
AAA/SXX ¹⁾	268	481
<u>AAA/AAA</u>	<u>772</u>	<u>468</u>
Summa	4 031	4 015

¹⁾SSS/SXX är en sammanslagen grupp, där eleverna läst särskild kurs från början i åk 7, men flertalet bytt till allmän kurs i åk 8 eller 9.

Varje grupp kommer således att beskrivas efter val av alternativkurs i både matematik och engelska, där kurserna i matematik anges först. SSS/AAA betyder således att eleverna i denna grupp haft särskild kurs i matematik och allmän kurs i engelska hela högstadietiden. Hur ungdomarna gruppe-rats i de sju fortsättningsvis använda grupperna framgår av tabell 2.2 ovan.

SSS/SSS-gruppen är således den stora gruppen med närmare hälften av eleverna. Därefter kommer AAA/AAA-gruppen som den näst största gruppen. De olika bytesgrupperna är alla mindre än SSS/SSS och AAA/AAA men tillsammans är de större än AAA/AAA-gruppen. De olika alternativkursgrupperna omfattar inte riktigt alla ungdomar i årskullen, utan enbart ungdomar med de vanligaste alternativkurskarriärerna, vilket är ca 92 procent av samtliga. Övriga c:a 8 procent har mycket udda bytes-kombinationer i det ena eller i båda ämnena. Antalet elever i var och en av dessa kombinationer är dock så litet, att de saknar intresse i de följande studierna.

Kapitel 3 REKRYTERING TILL OLIKA ALTERNATIVKURSKARRIÄRER

Av föregående kapitel framgår vilken eller vilka kurser som ungdomarna läst under högstadiet i matematik och engelska. I detta kapitel skall vi studera ungdomarnas bakgrund på de olika studievägarna i matematik och engelska. Vilken hembakgrund och vilka studieförutsättningar har de?

3.1 Valet i årskurs sex

Första gången eleverna ska välja alternativkurs är i årskurs sex. En fråga av intresse är vilken relevans detta första val har i förhållande till vilka kurser de sedan kommer att läsa. I tabell 3.1 redovisas valet av alternativkurs i matematik och engelska i årskurs sex och senare alternativkurskarriärer.

Tabell 3.1 Alternativkursval i åk 6 och åk 7-9. Procent.

POJKAR n=4032

Val av kurs i åk 6	Kurstillhörighet under högstadiet							S:A
	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA	
S/S	51	5	3	3	2	2	1	65
S/A	1	-	-	-	8	-	2	11
A/S	-	-	-	-	-	4	1	6
A/A	-	-	-	-	1	1	16	18
SUMMA	52	5	3	3	11	7	20	100

FLICKOR n=4013

Val av kurs i åk 6	Kurstillhörighet under högstadiet							S:A
	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA	
S/S	53	10	7	2	1	3	-	75
S/A	1	-	-	-	2	-	1	4
A/S	1	-	-	-	-	8	1	10
A/A	-	-	-	-	-	1	10	11
SUMMA	55	10	7	2	3	12	12	100

Tabell 3.1 visar att en övervägande del av eleverna valde särskild kurs i bägge ämnena. Av pojkarna var det två tredjedelar och av flickorna var det tre fjärdedelar som gjorde det. De övriga pojkarna valde ungefär lika ofta särskild kurs i ett av ämnena, oftast matematik, som allmän kurs i båda. De övriga flickorna valde något oftare särskild kurs i ett ämne, vanligast engelska, än allmän kurs i båda.

Om man ser till hur pass stabila valen i årskurs sex varit i förhållande till vilka kurser eleverna sedan genomfört, finner man att det framför allt är elever som valt särskild kurs i båda ämnena, som sedan bytt till allmän kurs i något av ämnena. Knappast någon har dock bytt till allmän kurs i båda ämnena redan i årskurs sju. Elever som valt allmän kurs i ena ämnet och särskild kurs i det andra, s k saxare, har också i hög grad hållit kvar sitt val av allmän kurs men har tenderat att gå över till allmän kurs om det var matematik som de från början valde särskild kurs i.

Ungdomar som läste särskild kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet (SSS/SSS-gruppen) består således nästan uteslutande av elever som i årskurs sex valde särskild kurs i både matematik och engelska. Det samma gäller eleverna i bytargrupperna SSA/SSS SAA/SSS och SSS/SXX som läst särskild kurs i ett ämne under hela högstadiet men bytt till allmän i det andra ämnet. AAA/AAA-gruppens elever har nästan alla valt allmän kurs i båda ämnena redan i årskurs sex.

Få ungdomar som i årskurs sex valt allmän kurs i båda ämnena ändrade sitt val av kurs under högstadietiden. Ungdomar som valde särskild kurs enbart i matematik bytte ofta till allmän kurs även i matematik. I gruppen ungdomar som valde särskild kurs i båda ämnena finns den högsta andelen som bytte kurs under högstadiet.

Även om valet i årskurs sex inte är helt bestämmande för vilka alternativkurser som ungdomarna sedan kommer att läsa, kan man ändå konstatera att det bara är ungdomar som valt särskild kurs som sedan i praktiken väljer om till en annan kurs. Att gå från allmän kurs till särskild är mycket ovanligt.

3.2 Hembakgrund

Uppgifter om elevernas hembakgrund samlades in i årskurs sex på våren 1980 från elevernas föräldrar via frågeformulär. De frågades bl a om familjens sammansättning och föräldrarnas yrke och utbildning.

I tabell 3.2 redovisas familjesammansättningen för de olika undersökningsgrupperna.

Tabell 3.2 Hos vem vistas barnet? Procent.

POJKAR

<u>Ma/Eng</u>	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
Samtidigt hos båda föräldrarna	85	85	70	83	83	75	82
Hos modern	12	12	24	11	14	22	14
Hos fadern	2	3	3	4	2	2	2
Växelvis hos modern och fadern	1	-	1	2	-	2	1
Hos annan än föräldrarna	-	1	3	-	1	1	2
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1610	146	76	92	284	186	414

FLICKOR

<u>Ma/Eng</u>	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
Samtidigt hos båda föräldrarna	86	78	82	82	81	77	72
Hos modern	12	20	16	16	15	18	22
Hos fadern	1	2	1	2	1	3	4
Växelvis hos modern och fadern	-	1	-	-	-	1	-
Hos annan än föräldrarna	-	-	-	-	2	1	3
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1720	311	204	57	91	331	272

Av såväl pojkar som flickor är det elever i SSS/SSS-gruppen som i störst utsträckning har båda föräldrarna i hemmet. Av pojkarna är det i grupp SAA/SSS och AAA/SXX störst andel som bara har en förälder i hemmet.

Av flickorna är det vanligast att bara en förälder finns i hemmet i AAA/AAA-gruppen. Jämfört med SSS/SSS-gruppen var det nästan dubbelt så vanligt.

Tabell 3.3 Faderns yrke. Procent.

POJKAR

<u>Ma/Eng</u>	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
Ej yrkesutb arb	17	29	28	28	34	28	41
Yrkesutb arb	21	28	22	23	31	26	32
Lägre tjänstemän	3	3	2	3	5	4	3
Tjänstemän, mellannivå	30	19	30	20	14	24	12
Högre tjänstemän	20	14	8	12	4	11	3
Jordbrukare	3	1	3	6	6	4	3
Företagare	6	6	6	6	4	3	5
Studerande	1	1	-	3	1	-	-
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1783	166	96	104	343	212	544

FLICKOR

<u>Ma/Eng</u>	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
Ej yrkesutb arb	19	20	29	26	34	28	38
Yrkesutb arb	19	23	31	26	34	27	31
Lägre tjänstemän	4	4	6	5	4	4	4
Tjänstemän, mellannivå	27	28	18	21	14	19	14
Högre tjänstemän	20	15	9	7	3	10	4
Jordbrukare	4	2	4	5	6	3	3
Företagare	7	7	4	10	3	9	6
Studerande	1	1	-	-	2	-	-
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1847	338	235	61	103	364	329

Den sociala bakgrunden för de olika undersökningsgrupperna redovisas i tabellerna 3.3 och 3.4 där faderns yrke respektive moderns utbildning redovisas. Båda tabellerna visar på stora skillnader mellan elever med olika studiealternativ i matematik och engelska på högstadiet. Barn till tjänstemän

och företagare var i majoritet i SSS/SSS-gruppen. De utgjorde knappt två tredjedelar av denna grupp. Nästan lika stor andel pojkar och flickor med tjänstemanna- eller företagarbakgrund som med arbetarbakgrund bytte till allmän kurs i ett ämne men läste särskild kurs i det andra. Detsamma gäller dem som började att läsa särskild kurs i engelska men bytte till allmän men läste allmän kurs i matematik under hela högstadiet.

Arbetarbarbarnen utgjorde däremot en majoritet i de grupper som läste allmän kurs i engelska under hela högstadiet SXX/AAA och AAA/AAA. Cirka två tredjedelar av pojkarna i SXX/AAA-gruppen och knappt tre fjärdedelar av pojkarna i AAA/AAA-gruppen kom från arbetarhem. Drygt två tredjedelar av flickorna i dessa grupper kom också från arbetarhem.

Tabell 3.4 Moderns utbildning. Procent.

POJKAR

Ma/Eng	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
Folk-/Grundskola	31	41	58	38	58	40	60
Yrnesskola	11	16	8	15	12	14	12
Realskola	16	14	8	14	6	9	8
Gymnasium	17	12	11	17	12	23	12
Folkhögskola	5	4	5	6	7	4	6
Högskola	20	13	9	10	4	9	3
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1574	137	74	87	273	179	403

FLICKOR

Ma/Eng	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
Folk-/Grundskola	32	39	57	43	62	52	65
Yrnesskola	11	11	11	8	11	17	10
Real-/Flickskola	14	12	10	19	8	9	5
Gymnasium	18	18	12	17	10	12	13
Folkhögskola	5	7	5	8	6	4	5
Högskola	20	13	7	6	3	6	3
Summa	100	100	100	100	100	100	100
n	1685	304	200	53	89	316	262

När det gäller moderns utbildning var skillnaderna mellan elever med olika studieinriktning ungefär lika stora som när det gäller faderns yrke. Elever

vars mödrar har formell skolutbildning utöver folkskola eller grundskola utgjorde över hälften av SSS/SSS-gruppen, medan de i AAA/AAA-gruppen bara utgjorde något över en fjärdedel. Knappt hälften av ungdomarna som bytte från särskild till allmän kurs i årskurs nio men läste särskild i det andra hade mödrar med formell skolutbildning över folkskola eller grundskola och bara en tredjedel av ungdomarna som bytte redan i årskurs åtta till allmän kurs i matematik hade mödrar på denna utbildningsnivå. Andelen mödrar med högskoleutbildning i SSS/SSS-gruppen var 20 procent och i AAA-gruppen tre procent bland såväl pojkar som flickor.

Att elevernas bakgrund i SSS/SSS-gruppen skiljer sig från de bytesgrupper som läste särskild kurs i båda ämnena i årskurs sju, betyder att arbetarbarnen i större utsträckning än de övriga bytt till allmän kurs. Elever från arbetarhem valde således allmän kurs i högre grad än de övriga barnen och de som valde särskild kurs från början bytte oftare till allmän kurs än de övriga barnen.

Den sociala bakgrunden har således ett klart samband med vilka alternativkurser som ungdomarna kommer att välja under högstadiet. Det gäller i lika hög grad för pojkar som för flickor. Om fadern bor hemma har också ett visst samband med flickornas val av alternativkurs under högstadiet.

3.3 Specialundervisning i årskurs sex

Om en elev har uttalade skolsvårigheter i grundskolan kan han eller hon få stöd genom specialundervisning. Den kan ges i särskild grupp och/eller på annat sätt. Om elevens skolsvårigheter är begränsade kan han/hon få specialundervisning på annat sätt. Den ordnas i regel inom arbetsenheten eller klassen. I årskurs sex hade totalt två procent av pojkarna och en procent av flickorna i UGU-materialet undervisats i särskild undervisningsgrupp 1979/80. Specialundervisning på annat sätt hade sammanlagt 17 procent av pojkarna och nio procent av flickorna fått i årskurs sex. Hur dessa fördelar sig över de olika studievägarna i matematik och engelska under högstadiet framgår av tabell 3.5.

Tabell 3.5 Andel elever som gått i särskild undervisningsgrupp eller haft specialundervisning i åk 6 bland elever med olika alternativkursval. Procent.

POJKAR n=4051

Ma/Eng	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
Särskild underv.	0,2	-	-	0,8	2,5	3,0	6,0
Specialunderv.	4,8	4,5	8,3	16,5	26,3	21,6	45,3
n	2092	202	120	133	444	268	772

FLICKOR

Ma/eng	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
Särskild underv.	0,1	-	-	-	1,5	0,6	6,6
Specialunderv.	1,8	3,7	7,7	6,4	20,6	12,9	34,0
n	2170	403	284	78	131	481	468

Pojkar och flickor med allmän kurs i matematik och engelska under hela högstadiet, AAA/AAA, hade i störst utsträckning gått i särskild undervisningsgrupp eller haft specialundervisning på annat sätt. Av pojkarna hade närmare hälften fått specialundervisning och av flickorna i samma grupp hade drygt en tredjedel fått det. Elever med särskild kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet hade i minst utsträckning gått i särskild undervisningsgrupp eller haft specialundervisning. Det var bara fem procent av pojkarna och två procent av flickorna som fått specialundervisning. Knappast någon av dessa hade gått i särskild undervisningsgrupp i årskurs sex.

3.4 Ungdomarnas studieförutsättningar

När ungdomarna i undersökningen gick i årskurs sex fick de delta i ett begåvningsprov som avser att mäta deras allmänna studieförutsättningar. Cirka 90 procent av ungdomarna deltog i detta prov. Drygt hälften av ungdomarna deltog också i standardprov i svenska, matematik och engelska i årskurs sex. Ungefär lika många fick betyg på våren. (Betygsättning i årskurs sex var inte obligatorisk detta år, utan kommunerna fick själva besluta. C:a hälften beslöt att ha betyg.)

I figur 3.1 redovisas provresultaten på begåvningsprovet och standardproven samt medelbetygen för de olika undersökningsgrupperna.

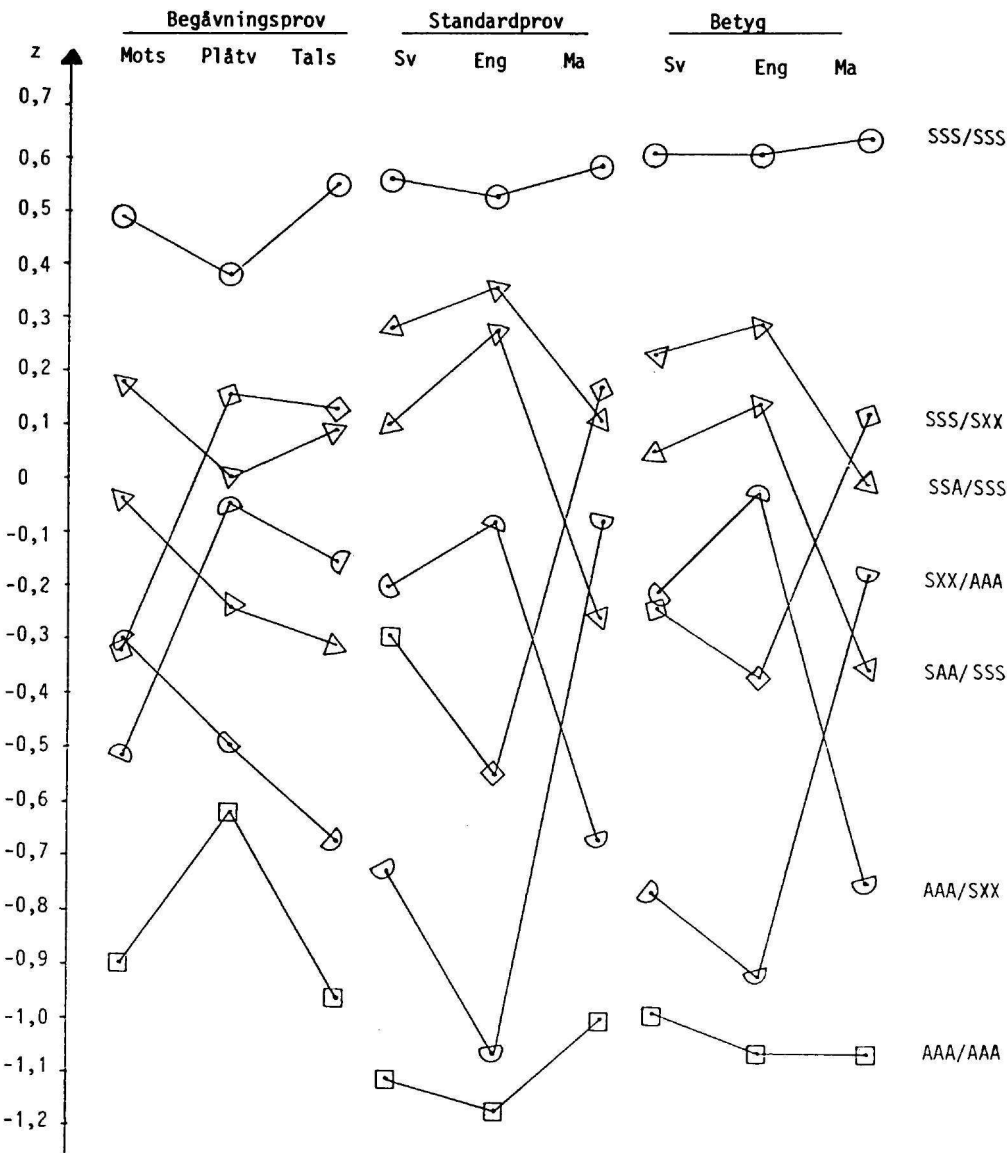
Begåvningsprovet består av tre delar. Det första, *motsatser*, är ett ordkunskapsprov där eleven ska ange motsatsen till ett givet ord. Det andra provet, *plåtvikning*, är ett spatialt prov där eleven ska föreställa sig vilken figur man erhåller om man viker plåt efter en given ritning. Det tredje provet, *talsierier*, är ett logiskt induktivt prov som består av tal som är ordnade efter en viss princip som eleven ska försöka komma underfund med och därefter ange vilka två tal som är en fortsättning på den givna talsierien.

Mer information om begåvningsprovets konstruktion och tidigare användning finns i Emanuelsson (1981) och Emanuelsson & Svensson (1984). För att de olika provresultaten samt betygen skall vara jämförbara med varandra redovisas de i z-poäng (andelar av standardavvikelsema).

Av figur 3.1 framgår att alternativkurssystemet medför en klar nivågruppering av eleverna. Elever i SSS/SSS-gruppen hade de högsta medelpoängen på såväl begåvningsproven som standardproven. De hade också de högsta medelbetygen i svenska, engelska och matematik från mellanstadiet. Elever i AAA/AAA-gruppen hade den lägsta medelpoängen på samtliga prov och även de lägsta medelbetygen.

Elever i bytesgrupperna och elever som saxat, dvs läst särskild kurs i ett och allmän i ett annat ämne, hade provresultat som ligger däremellan. Ju närmare deras resultat låg SSS/SSS-gruppens desto mer inslag av särskild kurs och ju närmare AAA/AAA-gruppens desto mer inslag av allmän kurs. Resultaten på begåvningsproven har också samband med i vilket av ämnena som eleverna läst allmän resp särskild kurs. Ju bättre resultat på talsierier samt standardprov och betyg i matematik desto mer inslag av särskild kurs i matematik. Ju bättre resultat på ordkunskapsprovet motsatser samt på standardprov och betyg i svenska och engelska, desto mer inslag av särskild kurs i engelska.

Av figur 3.1 framgår att elever, som läst särskild kurs i matematik under hela högstadiet men i engelska bytt till allmän, hade även sämre provresultat och betyg i matematik än SSS/SSS-gruppen i årskurs sex. Elever som läste särskild kurs i engelska under hela högstadiet men bytte till allmän i matematik hade även sämre resultat i engelska än de som inte bytte i matematik. Nivågrupperingen sker således inte bara i varje enskilt ämne utan även totalt för allmän- och särskildkurselever.

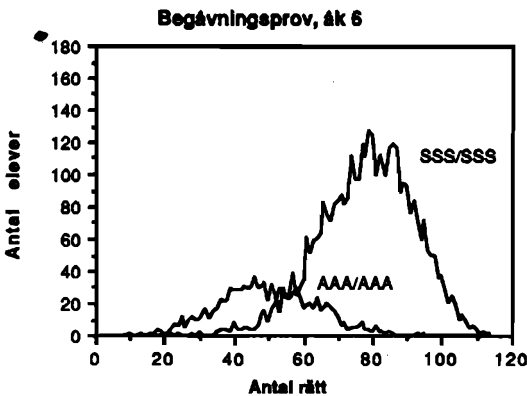
Figur 3.1

Resultat på begåvningsprov, standardprov och betyg i årskurs 6 för elever med olika alternativkursval.

Av figuren framgår vidare att ungdomar med olika alternativkurser skiljde sig mer vad gäller standardprovresultat och betyg än i resultatet på begåvningsproven. Det tyder på att det är de mer egentliga skolbedömningarna som tydligare än resultat av begåvningsprov är utslagsgivande för alternativkursvalen.

3.5 Variationen inom grupperna

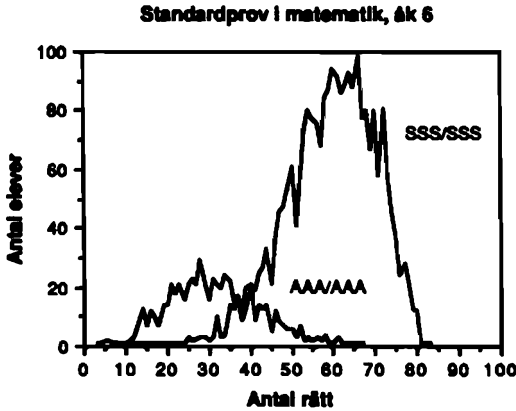
Spridningen av resultaten på begåvningsproven skiljer sig något mellan undersökningsgrupperna men dessa skillnader går inte i någon bestämd riktning. Detsamma gäller för standardprovresultaten, förutom att SSS/SSS-gruppen genomgående har en något större spridning än de andra grupperna. Variationen inom undersökningsgrupperna var så pass stor att undersökningsgruppernas resultat överlappar varandra. Det gäller även för SSS/SSS- och AAA/AAA-gruppen. Hur SSS/SSS- och AAA/AAA-gruppen fördelar sig över de tre begåvningsproven sammantagna samt på standardproven i matematik och engelska framgår av figurena 3.2 - 3.4.

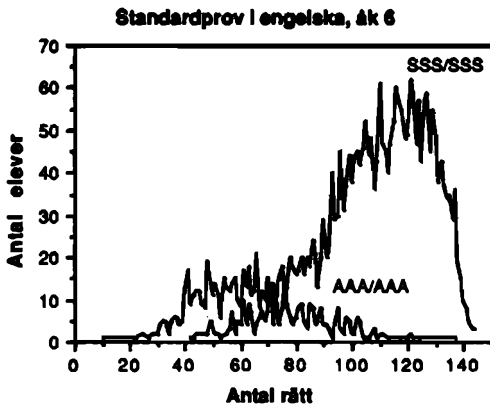
Figur 3.2 Poängfördelningen av begåvningsprov i åk 6 år 1980 för elever som enbart läste allmän AAA/AAA respektive särskild kurs SSS/SSS i matematik under högstadiet.

Figur 3.2 visar att spridningen är stor i båda grupperna. I AAA/AAA-gruppen finns elever som når upp till genomsnittsprestationen för SSS/SSS-gruppen. I SSS/SSS-gruppen finns på motsvarande sätt elever som ligger på eller under genomsnittsprestationen i AAA/AAA-gruppen. Antalet elever i

denna senare grupp som inte når upp till lägsta poäng i SSS/SSS-gruppen är mycket litet.

Figur 3.3 Poängfördelningen av standardprovet i matematik i åk 6 år 1980 för elever som enbart läst särskild SSS/SSS respektive allmän kurs AAA/AAA i matematik och engelska under högstadiet

Figur 3.4 Poängfördelningen av standardprovet i engelska i åk 6 år 1980 för elever som enbart läst särskild SSS/SSS respektive allmän kurs AAA/AAA i matematik och engelska under högstadiet

Detsamma gäller standardprovresultaten i matematik och engelska fast medelvärdeskillnaderna mellan AAA/AAA- och SSS/SSS-gruppen är större i dessa prov än i begåvningsproven.

3.6 Social bakgrund, provresultat och betyg

För att kunna studera provresultaten och betygen för elever i de olika undersökningsgrupperna i relation till elevernas sociala bakgrund har ungdomarna i undersökningen även delats upp efter faderns yrke. Ungdomar vars far är arbetare har förts till en grupp och ungdomar vars far är tjänsteman, företagare och lantbrukare till en annan grupp. De sistnämnda kommer att kallas för tjänstemannabarnen efter huvudkategorin i denna grupp. I figurerna 3.5 - 3.8 (dessa figurer i separat bilaga) redovisas provresultat på begåvningsproven, standardproven samt ungdomarnas betyg i årskurs sex uppdelat på social bakgrund och kön.

Både bland pojkar och flickor i bägge socialgrupperna så har SSS/SSS-gruppen de högsta provresultaten på både begåvningsproven och standardproven. Den har också de högsta medelbetygen. Elever i AAA/AAA-gruppen hade de lägsta provresultaten och de lägsta betygen. De elever som både läst allmän och särskild kurs i dessa ämnen hade resultat som låg däremellan.

Om man jämför provresultaten och betygen för de olika grupperna finner man att skillnaderna mellan alternativkursgrupperna var större för pojkar och flickor med tjänstemannabakgrund än för pojkar och flickor med arbetarbakgrund. De förra valde således studieinriktning i högre grad efter sina studieförutsättningar och skolprestationer än vad arbetarbarnen gjorde.

Av de fyra figurerna framgår vidare att flickorna genomgående hade bättre standardprovresultat och betyg i svenska och engelska än pojkarna och bättre betyg i matematik om de jämförs med pojkar med samma sociala bakgrund. Detta förhållande har tidigare särskilt studerats i UGU-materialet (Emanuelsson och Fischbein 1986).

Sammanfattningsvis kan sägas att den sociala bakgrunden har stor betydelse för vilka alternativkurser som eleverna läser under högstadiet. Elevernas resultat på begåvningsprov, standardprov samt deras betyg i årskurs sex visar dock stora skillnader mellan elever med olika alternativkurskarriärer även om hänsyn tas till kön och social bakgrund. Eleverna valde alternativkurs i hög grad efter tidigare skolprestationer, inte minst bland barnen till tjänstemännen. Den starka kopplingen mellan social bakgrund och skolprestation bidrar till att den sociala bakgrunden har ett starkt samband med val av alternativkurs under högstadiet.

Kapitel 4 VALET AV ALTERNATIVKURS UR ELEVPERSPEKTIV

Det är föräldrar som i samråd med eleven som ska välja alternativkurs. Lärare och syo (studie- och yrkesorientering) skall ge vägledning. En fråga man kan ställa är hur eleverna själva upplever valet. Även om valet i princip är fritt så har elever beroende på sina förutsättningar helt olika reella valsituationer. Man kan därför förutsätta att eleverna upplever valet olika beroende på vilka val de gjort. Vi ska i detta avsnitt studera vilka motiv eleverna själva anger att de haft för valet av alternativkurs.

I det elevformulär som eleverna besvarat i årskurs sex finns ett antal frågor om valet av alternativkurs. Syftet med frågorna är att utröna vad eleverna själva upplever som viktigt i valet av alternativkurs. Vilken betydelse tillmäter de sina kunskaper och sitt intresse för ämnet och sina vidare utbildningsplaner? Vilka har påverkat dem?

För att förenkla redovisningen koncentrerar vi jämförelserna i detta kapitel till extremgrupperna SSS/SSS och AAA/AAA. För enkelhets skull kommer de att benämnas SSS respektive AAA.

4.1 Matematik

I tabell 4.1 framgår hur elever i extremgrupperna SSS och AAA svarat när det gäller valet av alternativkurs i matematik. Även om det är samma frågor som eleverna i de båda grupperna fått svara på så är det olika alternativkurser som eleverna valt. Det innebär att SSS-gruppen svarat på frågor om varför de valde särskild kurs medan AAA-gruppen svarat på frågor om varför de valde allmän kurs.

Tabellen visar att SSS-gruppen tyckte att det viktigaste motivet för att välja särskild kurs var hur bra de var i matematik. Nästan lika viktigt var intresse för ämnet. I tredje hand kom vilken linje de tänkte välja i gymnasieskolan. Vad föräldrar och lärare tyckte betydde mindre. Föräldrarnas åsikt betydde något mer än läraernas. Minst betydelse hade kamraternas val av alternativkurs. I AAA-gruppen bedömdes de olika motiven som mer likvärdiga än i SSS-gruppen. Vad föräldrar och lärare tyckte betydde mer för AAA-eleverna än för SSS-eleverna. Likaså vad kamraterna valde. Hur bra de var

Tabell 4.1 Hur mycket har ditt val av allmän/särskild kurs i matematik berott på... Procent

	Mycket		Inte så mycket		Ingenting	
	SSS	AAA	SSS	AAA	SSS	AAA
Hur bra du tycker att du är i matematik?	61	17	38	78	1	5
Hur intresserad du är av matte?	57	36	39	56	4	7
Vad dina föräldrar tyckte	27	34	48	50	26	16
Vad dina lärare tyckte	24	29	42	48	34	23
Vad dina kamrater valde	7	22	17	34	76	43
Val av linje efter 9:an	45	22	36	42	19	36

$n_{SSS} = 3936 - 3872$ $n_{AAA} = 1095 - 1023$
 $SSS = SSS/SSS$ $AAA = AAA/AAA$

i matematik och hur intresserade de var betydde mycket mindre för valet av kurs i AAA-gruppen än i SSS-gruppen.

För AAA-gruppens elever blir möjligen frågorna svårare att svara på än för SSS-gruppens elever. Om man inte tycker att man vare sig är bra i matematik eller intresserad av ämnet, är det kanske svårt att svara "mycket" på frågorna om kunskapers och intressets betydelse för valet. Man kan även anta att dessa elever i många fall blivit avrättade från att välja särskild kurs av lärare och föräldrar. Flertalet av SSS-elevernas föräldrar har däremot knappast haft anledning att motsätta sig att dessa valt särskild kurs som är normalvalet. Därför tyckte möjligen SSS-eleverna att vad föräldrarna tyckte betydde mindre för dem än för AAA-eleverna.

4.2 Engelska

I tabell 4.2 redovisas hur eleverna i SSS- och AAA-gruppen bedömde de olika motiven för valet av alternativkurs i engelska. Både SSS- och AAA-gruppen har svarat på liknande sätt som på frågorna om valet av kurs i matematik. I SSS-gruppen är dock intresset för ämnet viktigare i engelska än i matematik. Intresset betydde mer än kunskaperna i engelska. I AAA-gruppen var fortfarande intresset eller brist på intresse viktigast och där- efter kom vad föräldrarna tyckte. Dessa motiv var dock något mindre viktiga i engelska än i matematik i denna grupp.

Tabell 4.2 Hur mycket har ditt val av allmän/särskild kurs i engelska berott på... Procent

	Mycket SSS AAA		Inte så mycket SSS AAA		Ingenting SSS AAA	
Hur bra du tycker att du är i engelska?	58	17	40	67	2	16
Hur intresserad du är av engelska?	66	30	31	54	3	16
Vad dina föräldrar tyckte	27	28	49	53	24	19
Vad dina lärare tyckte	23	28	43	49	34	23
Vad dina kamrater valde	7	23	17	33	76	44
Val av linje efter 9:an	45	16	36	43	20	41

n_{SSS} = 3947 - 3872 n_{AAA} = 1085 - 1034
 SSS = SSS/SSS AAA = AAA/AAA

Att SSS-gruppen mer betonade kunskaperna i valet av kurs i matematik och mer intresset i valet av kurs i engelska kan bero på att matematik upplevs som ett svårare ämne än engelska. Om man kommer att klara kursen eller ej är kanske huvudproblemet i matematik. Intresset för ämnet är viktigare i engelska.

4.3 Social bakgrund och valet ur elevperspektiv

I tabellerna 4.3(a-f) - 4.4(a-f) (i separat bilaga) redovisas hur alla sju alternativkursgrupperna svarat uppdelade på kön och social bakgrund. Av dessa framgår att bytargruppernas svar ligger någonstans mellan de ovan redovisade extremgruppernas svar. Ju närmare svaren ligger AAA-gruppens svar desto mer inslag av allmän kurs i matematik resp engelska och ju närmare svaren ligger SSS-gruppen desto mer inslag av särskild kurs har bytargruppen haft. Det gäller särskilt frågorna om elevens kunskaper i och intresse för ämnet, där det är stora skillnader mellan de olika alternativkursgrupperna.

Om vi studerar hur pojkar och flickor svarat finner vi att pojkarna ansåg att kunskaper och intresse för ämnet betydde mer för valet av kurs i matematik än i engelska medan det omvända förhållandet gällde för flickorna. Pojkar som läst särskild kurs i något av ämnena under hela högstadiet, ansåg vidare att de påverkats mer av föräldrar och lärare än vad flickorna ansåg. De tyckte också att vilken linje de tänkte välja efter nian var något mer betydelsefullt än vad flickorna gjorde. Både pojkar och flickor tyckte att

vilken kurs kamraterna valde hade bara liten betydelse för vilken kurs de själva tänkte välja.

Den sociala bakgrunden hade däremot knappast något samband med vilka motiv som eleverna tyckte var betydelsefulla för valet av alternativkurs om hänsyn tas till kön och vilka kurser de sedan läste under högstadiet.

Sammanfattningsvis kan sägas att resultaten tydligt visar att valet av alternativkurs upplevs olika beroende på vilken kurs eleven valt. Elever som valt särskild kurs betonade kunskaper och intresse för ämnet medan elever som valt allmän kurs inte betonade något motiv som särskilt avgörande för valet av kurs. Man kan förmoda att skillnaderna mellan hur eleverna upplevt valet är ännu större än vad som framkommit i ovan refererade resultat. De elever som valt särskild kurs har ju svarat på frågor om varför de valt särskild kurs medan de elever som valt allmän kurs svarat på varför de valt allmän kurs. De förra har ganska säkert haft en mer reell valsituation, även om särskild kurs varit ett "måste" för flertalet av dem. Däremot är det mycket som tyder på att AAA-gruppen på grundval av tidigare skolprestationer egentligen haft mycket begränsade valmöjligheter.

I valet av kurs i matematik betonade pojkarna mer betydelsen av kunskaper och intresse än flickorna medan det omvända förhållandet rådde i valet av kurs i engelska.

Kapitel 5 ELEVERNAS RELATIVA KUNSKAPSUTVECKLING

Systemet med alternativkurser motiveras ofta med att eleverna utvecklas bättre kunskapsmässigt om de undervisas i prestationsmässigt homogena grupper. I detta avsnitt skall vi försöka att studera kunskapsutvecklingen för elevgrupper med olika alternativkursval. Har det någon betydelse om en elev väljer allmän eller särskild kurs om man ser till elevens kunskapsutveckling? De ämnen som skall studeras är svenska, matematik och engelska. Dessa ämnen har valts därför att eleverna får betyg i dem både i årskurs sex och nio. Standardprov ges likaså både i årskurs sex och åtta respektive nio.

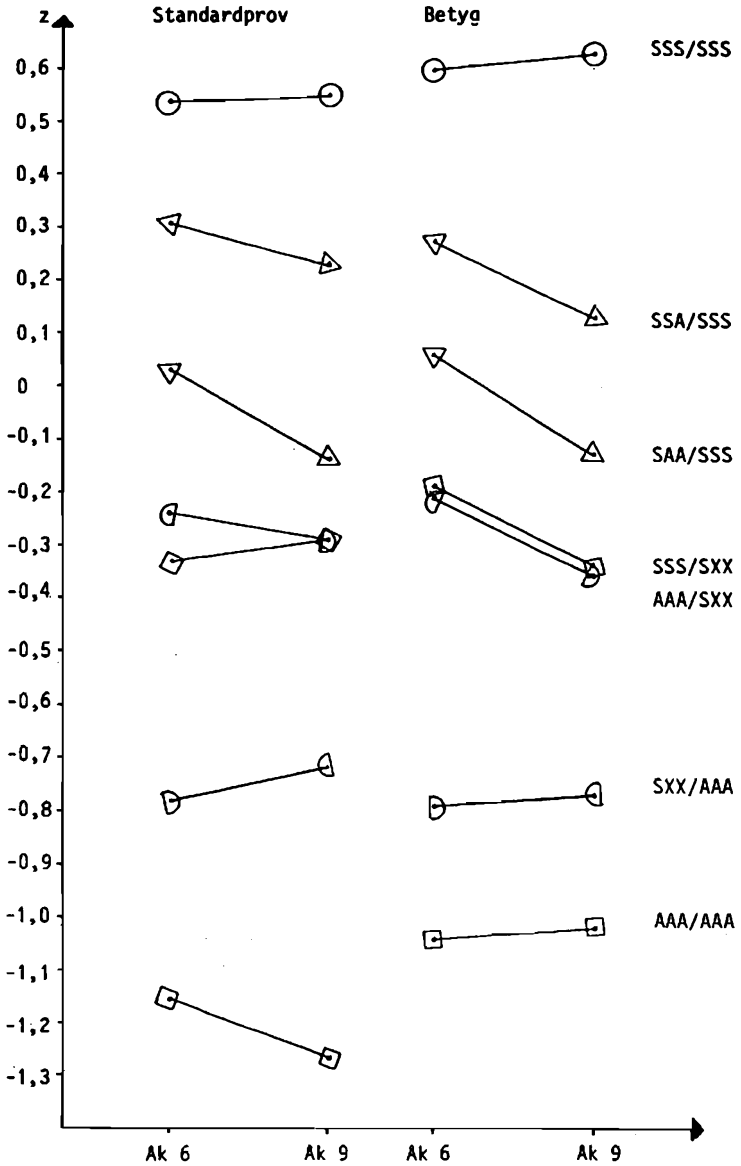
Begreppet kunskapsutveckling är i detta sammanhang något oegentligt. Det finns inte tillgång till exempelvis resultat från upprepade mätningar med identiska prov. Det som kan studeras är i stället resultat från olika standardprov och upprepade betygsättningar. Därför talar vi om en relativ utveckling och det som jämförs är alltså elevernas utveckling i förhållande till andra elevers.

Alternativkurser finns i årskurs sju till nio i engelska och matematik. Hän-syn måste tas till att alternativkurserna utgör olika referensgrupper vid betygsättningen samt även har olika standardprov. Det är således hur elev-grupper med olika alternativkursval förändrats i förhållande till varandra från årskurs sex till nio som skall studeras.

5.1 Svenska

I figur 5.1 redovisas standardprovresultat och betyg i årskurs sex och nio i svenska för elevgrupperna med olika alternativkursval under högstadiet. För att göra provresultat och betyg jämförbara har de omvandlats till z-poäng (andelar av standardavvikelsema).

Figuren visar att betygsutvecklingen i stort sett följt utvecklingen av standardprovresultaten för de olika grupperna. Undantag är de, som läst allmän kurs i båda ämnena under hela högstadiet och som trots en svag nedgång på standardproven inte fått sänkta betyg. Ett annat undantag är bytesgrupperna SSS/SXX och AAA/SXX, som fått en större betygsänkning än vad som är motiverat av deras standardprovresultat.

Figur 5.1 Standardprovresultat och betyg i svenska i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval.

Vidare framgår att de relativa förändringarna mellan grupperna är små. Rangordningen mellan grupperna i prestationshänseende är densamma i årskurs sex som i årskurs nio, både vad gäller standardprovresultat och betyg. Skillnaderna har dock ökat något mellan SSS/SSS-gruppen och AAA/AAA-gruppen om man ser till standardprovresultaten, medan skillnaderna mellan de övriga grupperna minskat. Betygsmässigt har skillnaderna ökat mellan SSS/SSS-gruppen och de övriga grupperna men minskat mellan dessa inbördes.

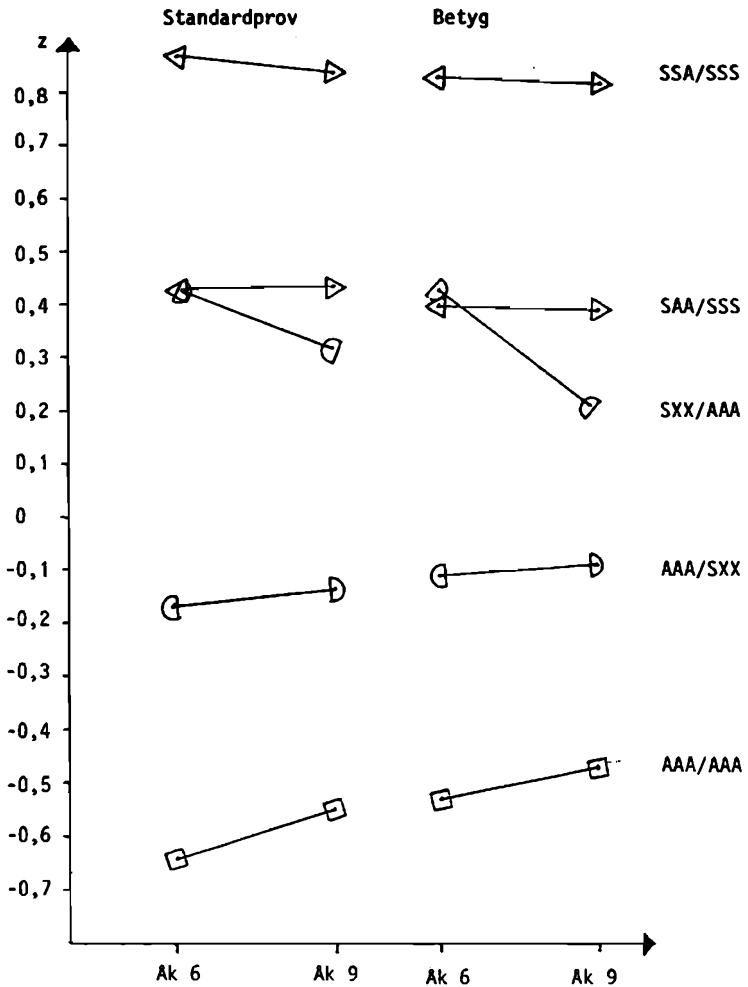
De förändringar som skett är således att AAA/AAA-gruppen och vissa bytesgrupper försämrat sina standardprovresultat och de flesta bytesgrupper försämrat sina betyg under högstadiet.

5.2 Matematik

När det gäller kunskapsutvecklingen i matematik måste de elevgrupper som läste allmän kurs i årskurs nio skiljas från de elever som då läste särskild. De grupper som läst allmän kurs i årskurs nio är AAA/AAA-gruppen (som läst allmän kurs hela högstadietiden) samt bytargrupperna SSA/SSS, SAA/SSS, AAA/SXX och större delen av SXX/AAA-gruppen. Hur provresultat och betyg har förändrats i matematik från årskurs sex till nio för dessa elevgrupper redovisas i figur 5.2.

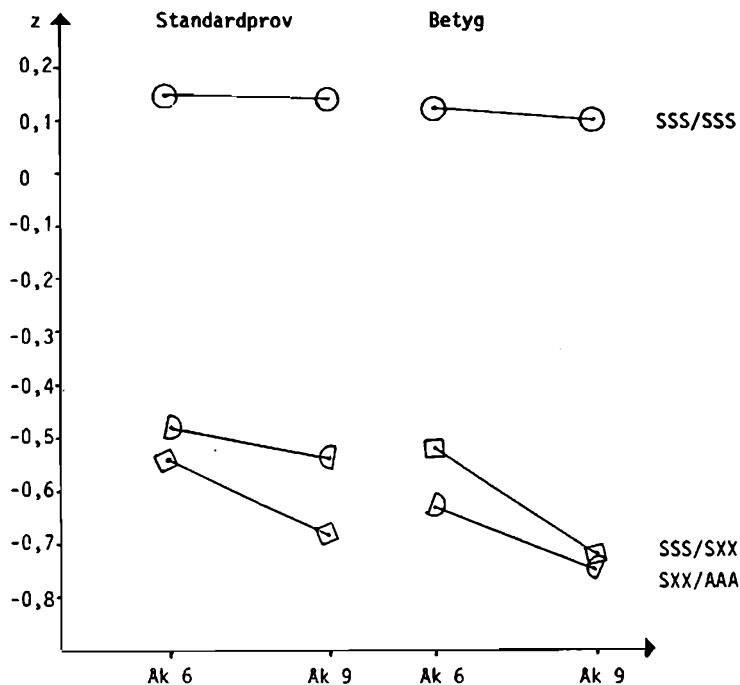
Av figur 5.2 framgår att liksom i svenska följer betygen i stort provresultaten. Endast marginella förändringar av standardprovresultat och betyg för de olika grupperna har skett utom för eleverna i SXX/AAA-gruppen, som gått över till allmän kurs i matematik i årskurs åtta eller nio, vilka fått en liten sänkning av standardprovresultat och betyg.

AAA/AAA-gruppen har en svag uppgång både i provresultat och betyg. Dessa resultat gäller när grupperna jämförs med varandra. Om betygen inte omvandlas till standardpoäng utan redovisas i absoluta tal har medelbetyget stigit med i genomsnitt en halv betygsenhet för elever som gick i allmän kurs. För ungdomar i AAA/AAA-gruppen har betyget stigit med knappt en halv betygsenhet.

Figur 5.2 Standardprovsresultat och betyg i matematik i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval och med allmän kurs i matematik i årskurs 9.

De elevgrupper som läste särskild kurs i matematik är dels SSS/SSS-gruppen som läste särskild kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet, dels bytargruppen SSS/SXX och vissa elever i SXX/AAA-gruppen som inte bytt till allmän kurs i matematik. Provresultaten och betygen för dessa redovisas i figur 5.3.

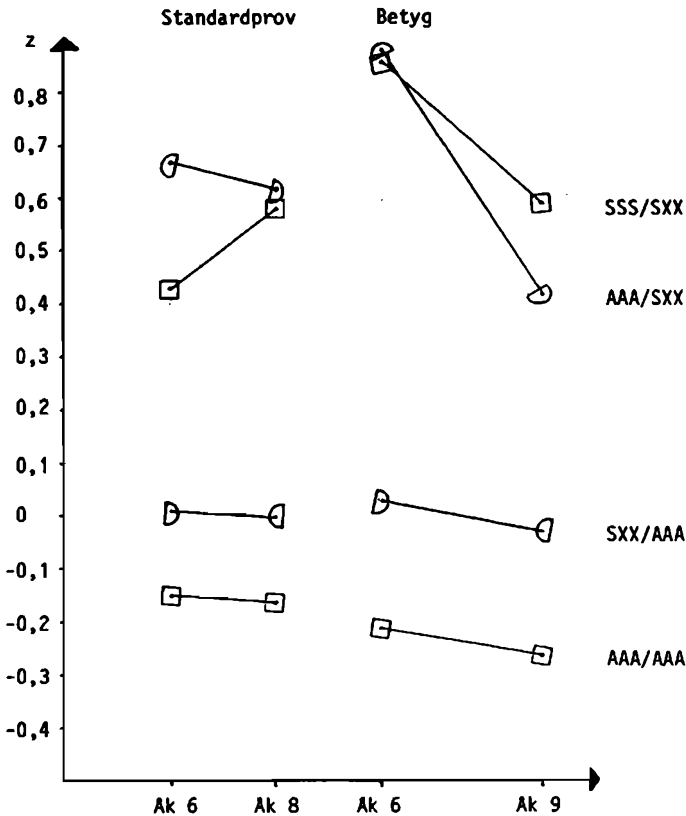

Figur 5.3 Standardprovresultat och betyg i matematik i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval och med särskild kurs i matematik i årskurs 9.

Även här följer betygen provresultaten. SSS/SSS-gruppen visar på i stort sett oförändrade provresultat och betyg i årskurs nio jämfört med i årskurs sex. De övriga två grupperna, dvs SSS/SXX-gruppen och SXX/AAA-gruppen visar en liten nedgång i såväl provresultat som betyg. I absoluta tal har medelbetyget sjunkit med nästan en halv betygsenhet för SSS/SSS-gruppen och omkring två tredjedels betygsenhet för de andra två grupperna.

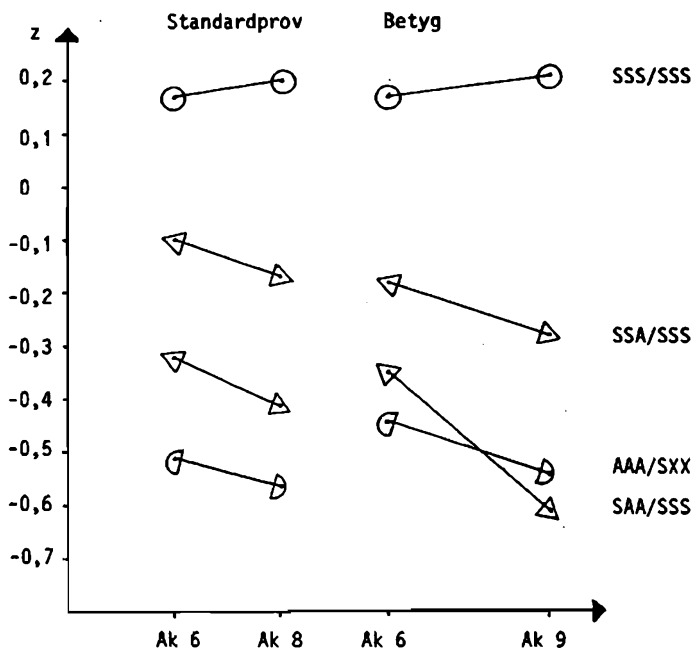
5.3 Engelska

I engelska är det grupp AAA/AAA och bytargrupperna SSS/SXX, SXX/AAA och AAA/SXX som läst allmän kurs i engelska i årskurs åtta och/eller nio. Den relativa kunskapsutvecklingen i engelska för dessa elevgrupper redovisas i figur 5.4. De stora grupperna SXX/AAA och AAA/AAA visar på små betygssänkningar och nästan oförändrade standardprovsresultat. De betydligt mindre grupperna SSS/SXX och AAA/SXX, dvs elever som bytt till allmän kurs i engelska visar på betydande betygssänkningar utan motsvarande försämringar på standardprovet.

Figur 5.4 Standardprovsresultat i årskurs 6 och 8 och betyg i årskurs 6 och 9 i engelska för elever med olika alternativkursval och allmän kurs i engelska i årskurs 8 resp 9.

Den relativa kunskapsutvecklingen för de elever som läste särskild kurs i engelska i årskurs åtta och nio framgår slutligen av figur 5.5.

Figur 5.5 Standardprovsresultat i engelska i årskurs 6 och 8 och betyg i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval och med engelska särskild kurs i årskurs 8 och 9.

Figuren visar enbart små förskjutningar. Betygsutvecklingen följer vidare standardprovsutvecklingen. Grupp SSS/SSS visar en svag uppgång i såväl standardprovsresultat som betyg medan övriga grupper visar på en svag nedgång i såväl standardprovsresultat som betyg.

Kunskapsutvecklingen i engelska visar således i huvudsak på en svag nedgång för bytargrupperna och något förbättrade resultat för SSS/SSS-gruppen.

Sammanfattningsvis kan sägas att betygsutvecklingen i allmänhet följer standardprovsutvecklingen i elevgrupperna med olika alternativkursval under högstadiet. De elever som läst särskild kurs i båda ämnena under hela högstadiet har jämförda med andra elever i stort sett haft oförändrade standardprovsresultat och betyg. De elever som läst allmän kurs i båda ämnena under hela högstadiet har jämfört med de övriga eleverna också bara förändrat sina positioner marginellt. Byte av alternativkurs i ett ämne har samband med försämrade provresultat och betyg i de andra ämnena.

I absoluta värden har betygsnivån i matematik från årskurs sex stigit med omkring en halv betygsenhet för elever med allmän kurs i matematik i årskurs nio och sjunkit lika mycket för elever med särskild kurs i matematik i årskurs nio. För elever med allmän kurs i engelska i årskurs nio har betyget i engelska i genomsnitt stigit med nästan två tredjedels betygsenhet och för elever med särskild kurs i engelska sjunkit med drygt en tredjedels betygsenhet. Dessa förändringar bör ses i relation till byte av referensgrupper. Frågan är om dessa förändringar på grund av detta inte skulle förväntas vara större, speciellt för allmänskursare. De tillhör ju på högstadiet en svagare referensgrupp. Den måttliga höjningen skulle därför kunna sägas vara en spegling av en allmänt svag kunskapsutveckling bland elever i allmän kurs.

5.4 Betygsättning

Ovan redovisade resultat bör också relateras till några mycket påtagliga tendenser i betygssättningen. (Studier av dessa tendenser i UGU-materialet har rapporterats tidigare, Emanuelsson 1984 samt Emanuelsson m fl 1986, varför de kortfattat refereras här.) Det gäller dels att betygfördelningarna är markant olika i allmän och särskild kurs på så sätt att fördelningen i allmän kurs är förskjuten mot lägre värden i jämförelse med fördelningen i särskild kurs. Vidare är det så, att relationen mellan standardprovsresultat och betyg är olika mellan alternativkurserna men också mellan kön. Dessutom påverkar förekomsten av s k taktikval, byten från särskild till allmän kurs för att få högre betyg, resultatbilden, tabell 5.1

Tabell 5.1 Relationer mellan standardprov, alternativ-kursval och betyg. Procent

		Elever med...		
		lägre betyg än standardprovs- resultat	samma betyg som standard- provsresultat	högre betyg än standardprovs- resultat
ENGELSKA				
Åk 8				
särskild kurs	El	10	55	35
	P	20	59	20
allmän kurs	El	17	58	24
	P	31	55	14
MATEMATIK				
Åk 9				
särskild kurs	El	5	46	48
	P	17	55	25
allmän kurs	El	11	55	31
	P	21	55	20

Standardprovets syfte är att vara till hjälp för lärarna vid betygsättningen. De skall ge information om hur en given klass presterar i jämförelse med andra klasser i samma årskull. Enskilda elevers betyg kan, och i många fall bör, alltså avvika från elevens standardprovresultat. Om man studerar så stora elevgrupper som det är fråga om i UGU-projektet, bör man dock förvänta sig att lika många elever skall ha högre betyg än standardprovresultaten som tvärtom.

Tabell 5.1 visar, att ungefär hälften av eleverna har samma betyg som resultaten på standardproven motiverar. Däremot finns det stora skillnader mellan kön och alternativkurser, då det gäller andelar elever som har högre eller lägre betyg än standardprovresultat.

Bland annat visar tabellen att om man jämför flickornas betyg med resultaten på standardproven, är det betydligt fler som har högre betyg än lägre. Mest extremt är detta i särskild kurs i matematik, där nära hälften av flickorna har högre betyg än vad standardprovresultaten skulle motivera.

Mest extrem åt andra hållet är pojkarnas betygsfördelning i allmän kurs i engelska, där en tredjedel har lägre betyg än standardprovresultat.

Av sammanställningen i tabell 5.1 kan man alltså se, att betygsättningen tycks vara mycket olika för pojkar och flickor, liksom i särskild och allmän kurs.

Många elever har, som tidigare redovisats, bytt kurs under högstadiet. Fler har bytt från särskild till allmän - ibland sk taktikval - än tvärtom. Bytena har skett vid olika tidpunkter och på olika sätt. Vad händer med betygen i samband med kursbytena? Det kan man se i tabell 5.2 som visar de vanligaste "alternativkursmönstren". Alla åtta möjliga bytesmönster förekommer, men det är ganska få som har bytt från allmän till särskild kurs. I tabellen tas bara de grupper med, som består av fler än 100 elever.

Elever som under hela högstadietiden läst särskild kurs i engelska och matematik fick i genomsnitt högre betyg än elever som läst allmän kurs i alla tre årskurserna. Totalt sett är också medelbetyget högre i särskild kurs än i allmän, trots att båda kursernas förväntade medelbetyg skulle ligga nära 3,0.

"Bäst betyg" fick de elever som efter att ha läst särskild kurs i årskurserna sju och åtta bytte till allmän kurs sista läsåret. Dessa elever förbättrade sitt betyg med i genomsnitt 1,5 betygsenheter. S k taktikval har alltså genomsnittligt "lönat sig".

Sådana betygsökningar har endast varit tillgängliga för "bytare" från särskild till allmän kurs, och har inte kommit de elever till del, som läst allmän kurs hela tiden. I detta förhållande kan ligga en del av förklaringen till allmänskurselevernas, genomsnittligt sett, relativt begränsade ökning av medelbetygen från årskurs sex till nio, vilka tidigare redovisats.

Tabell 5.2 Medelbetyg i åk 7-9 i engelska och matematik för elevgrupper med olika byttemönster i alternativkursval. Procent

ENGELSKA

Alternativkurs			Medelbetyg			Andel elever (%) med denna kombination
Åk 7	Åk 8	Åk 9	Åk 7	Åk 8	Åk 9	
Pojkar						
S	S	S	3,1	3,1	3,1	57
A	A	A	2,6	2,6	2,6	27
S	S	A	2,3	2,0	3,3	5
S	A	A	1,8	3,1	3,2	5
Övriga komb			-	-	-	6
Flickor						
S	S	S	3,4	3,4	3,4	73
A	A	A	2,9	2,9	3,0	14
S	S	A	2,5	2,2	3,7	5
S	A	A	2,0	3,3	3,6	4
Övriga komb			-	-	-	4

MATEMATIK

Alternativkurs			Medelbetyg			Andel elever (%) med denna kombination
Åk 7	Åk 8	Åk 9	Åk 7	Åk 8	Åk 9	
Pojkar						
S	S	S	3,3	3,2	3,2	54
A	A	A	2,6	2,5	2,5	24
S	S	A	2,4	2,0	3,6	10
S	A	A	1,9	3,0	3,1	8
Övriga komb			-	-	-	4
Flickor						
S	S	S	3,5	3,4	3,4	52
A	A	A	2,9	2,9	2,9	23
S	S	A	2,7	2,2	3,8	12
S	A	A	2,1	3,3	3,4	10
Övriga komb			-	-	-	3

5.5 Social bakgrund och relativ kunskapsutveckling

I det följande skall vi undersöka kunskapsutvecklingen för pojkar och flickor med olika social bakgrund med hänsyn tagen till elevernas val av alternativkurs. Är kunskapsutvecklingen densamma för elever som valt samma alternativkurser oavsett om de är pojkar eller flickor eller om de har olika social bakgrund? För att kunna studera denna fråga har elevema i de olika alternativkurs-grupperna liksom tidigare även delats upp i två socialgrupper, elever från arbetarhem och övriga. Resultaten redovisas i figurema 5.6 - 5.23 (i separat bilaga).

Resultaten i svenska finns redovisade i figurema 5.6 - 5.9. Av dessa framgår att eleverna med särskild kurs i både engelska och matematik under hela högstadiet (SSS/SSS-gruppen) ligger på samma nivå på standardproven i årskurs nio som i årskurs sex. Betygen stiger däremot för flickorna och sjunker för pojkarna. För pojkar med arbetarbakgrund sjunker betygen något mer än för pojkar med tjänstemannabakgrund.

I AAA/AAA-gruppen, som läst allmän kurs både i engelska och matematik under hela högstadiet, har standardprovsresultaten genomgående sjunkit. Däremot har elever med tjänstemannabakgrund fått en viss betyghöjning (tydligare för flickor än för pojkar) medan elever med arbetarbakgrund har samma betygsnivå i årskurs nio som i årskurs sex.

I SSA/SSS-gruppen har pojkar från tjänstemannahem och flickor från arbetarhem fått något bättre resultat på standardproven i årskurs nio än i årskurs sex medan övriga försämrat sina resultat. Oavsett social bakgrund har flickorna förbättrat sina betyg medan pojkarna fått sämre betyg, och särskilt pojkar med arbetarbakgrund som fått en stor sänkning av betyget, betydligt större än vad som motiveras av standardprovsresultaten.

I SAA/SSS-gruppen, som bara bland flickorna är tillräckligt stor för att kunna delas upp på social bakgrund, är kunskapsutvecklingen något negativ för flickorna i båda socialgrupperna, både vad gäller standardprovsresultat och betyg i svenska.

Grupp SSS/SXX är för liten för att delas upp ytterligare. I SXX/AAA-gruppen kan enbart pojkarna delas upp ytterligare men någon skillnad i

standardprovets och betygens utveckling finns inte mellan pojkar med olika social bakgrund.

I AAA/SXX-gruppen slutligen har flickorna sänkt sina standardprovresultat, men både pojkar och flickor från tjänstemannahem har en oförändrad betygsnivå, medan arbetarpojkarna har fått en betygssänkning trots i stort sett oförändrade standardprovresultat.

Den relativa kunskapsutvecklingen i svenska har således, om man ser till standardprovresultaten, varit densamma för både pojkar och flickor med olika social bakgrund i de stora grupperna SSS/SSS och AAA/AAA. I bytargrupperna finns enbart små skillnader i utvecklingen av standardprovresultaten med en svagt positiv utveckling bland pojkar med tjänstemannabakgrund och en svagt negativ utveckling bland flickor med samma bakgrund. Bland arbetarungdomarna är förändringarna ännu mindre men går i samma riktning. Betygsutvecklingen har däremot varit mer gynnsam för flickor än för pojkar och mer gynnsam för pojkar och flickor från tjänstemannahem än från arbetarhem. Pojkar med arbetarbakgrund har haft den minst gynnsamma betygsutvecklingen både om man ser den för sig och i relation till deras standardprovresultat.

Utvecklingen av standardprovresultat och betyg i matematik för de grupper som läste allmän kurs i matematik i årskurs nio, finns redovisade för pojkar och flickor med olika social bakgrund i figurena 5.10 - 5.13. Av figurena framgår att skillnaderna är tämligen små i AAA/AAA-gruppen. Flickor från tjänstemannahem har dock liksom i svenska en bättre betygsutveckling än övriga ungdomar.

Både pojkar och flickor med olika social bakgrund i SSA/SSS-gruppen har samma svagt negativa utveckling både vad gäller standardprov och betyg. I SAA/SSS-gruppen gäller samma sak bland flickorna. SXX/AAA-gruppen är för liten för att dela upp ytterligare. I AAA/SXX-gruppen är utvecklingen olika för ungdomar med olika social bakgrund. Svagt negativ för ungdomar från arbetarhem och svagt positiv för ungdomar från tjänstemannahem. Undantag är pojkar från arbetarhem som haft en positiv betygsutveckling dock utan uppgång i standardprovresultaten.

Av de elevgrupper som läst särskild kurs i årskurs nio är det bara SSS/SSS som är tillräckligt stor för att kunna delas upp i undergrupper på kön och social bakgrund. Grupp SSS/SXX bland pojkarna kan delas upp på social bakgrund. Resultaten redovisas i figurerna 5.14 och 5.15.

I grupp SSS/SSS har alla pojkar samt flickor från tjänstemannahem i stort sett oförändrade standardprovresultat, medan flickor från arbetarhem försämrat sina resultat på standardproven. Betygsutvecklingen är dock i stort sett oförändrad utom för pojkar med arbetarbakgrund som haft en svagt negativ utveckling. Pojkarna i grupp SSS/SXX har oavsett social bakgrund haft en svagt negativ utveckling av standardprovresultaten men fått en kraftig betygssänkning.

Kunskapsutvecklingen i matematik är således som i svenska ungefär densamma oavsett kön och social bakgrund om man ser till standardprovresultaten. Undantaget utgörs av flickor från arbetarhem som i SSS/SSS-gruppen försämrat sina standardprovresultat. Om man ser till betygsättningen så återfinns inte de skillnader mellan pojkar och flickor som finns i svenska, där flickorna genomgående har en bättre betygsutveckling än pojkarna. Någon tendens i motsatt riktning - att pojkarna skulle gynnas i betygsättningen i matematik - kan heller inte påvisas. Om man ser till den sociala bakgrunden så är skillnaderna små och osystematiska beträffande standardprovresultaten. I betygsutvecklingen saknas också generella tendenser till förändringar.

Kunskapsutvecklingen i engelska för de grupper som läste allmän kurs i årskurs åtta resp nio uppdelade på kön och socialbakgrund redovisas i figurerna 5.16 - 5.19.

I AAA/AAA-gruppen som är den stora gruppen bland elever med allmän kurs i engelska så har standardprovresultatet utvecklats i negativ riktning för flickor med arbetarbakgrund och i positiv riktning för pojkar med tjänstemannabakgrund. Flickor med tjänstemannabakgrund och pojkar med arbetarbakgrund har i stort sett oförändrade standardprovresultat. Betygsmässigt är det bara flickor med tjänstemannabakgrund som haft en oförändrad betygsnivå i årskurs nio jämfört med årskurs sex. De övriga har haft en svagt negativ utveckling

I grupp SXX/AAA är tendensen ungefär densamma som i grupp AAA/AAA. En negativ utveckling av standardprovresultatet bland flickor med arbetarbakgrund och en positiv utveckling bland pojkar med tjänstemannabakgrund. Betygsmässigt har pojkar och flickor med arbetarbakgrund en svagt negativ utveckling medan pojkar och flickor med tjänstemannabakgrund har en oförändrad betygsnivå.

I SSS/SXX-gruppen är antalet flickor för få för att kunna särredovisas med avseende på social bakgrund. Bland pojkarna är tendensen densamma oavsett social bakgrund med en negativ utveckling av såväl standardprov som betyg.

Kunskapsutvecklingen för de elever som läste särskild kurs i engelska i årskurs åtta resp nio nämligen grupperna SSS/SSS, SSA/SSS, SAA/SSS och AAA/SXX redovisas uppdelade på kön och social bakgrund i figurena 5.20 - 5.23. Av figurena framgår att utvecklingen av standardprovresultaten huvudsakligen varit negativ för flickor och positiv för pojkar. Mest negativ har utvecklingen varit för flickor från arbetarhem och mest positiv för pojkar från tjänstemannahem.

Betygsbilden är däremot mer komplicerad. Bland pojkarna är betygsnivån i stort sett oförändrad i alla grupper utom bland arbetarpojkarna i SSA/SSS-gruppen som fått en kraftig betygssänkning.

Flickorna har däremot en betygsuppgång i SSS/SSS-gruppen och oförändrade betyg i SSA/SSS-gruppen bland flickor från tjänstemannahem. Arbetarflickorna i SSA/SSS-gruppen har en nedgång i betygen och detsamma gäller flickorna i SAA/SSS-gruppen.

Kunskapsutvecklingen i engelska om man ser till standardprovresultaten har således varit mer positiv för pojkar än för flickor och mer positiv för ungdomar med tjänstemannabakgrund. Betygsutvecklingen har däremot varit mer positiv för flickor än för pojkar och mer positiv för ungdomar från tjänstemannahem än från arbetarhem.

Sammanfattningsvis kan sägas att valet av alternativkurs inte haft något större samband med den relativa prestationsutvecklingen i vare sig svenska, matematik eller engelska. Elever som läste särskild kurs i både matematik

och engelska hade redan i årskurs sex bättre standardprovresultat än de som läste allmän. De elever som läste särskild kurs i både matematik och engelska hade också ett försprång framför dem som bara läste särskild kurs i ett av ämnena. Likaså har de ungdomar som gått över från särskild kurs till allmän i något av ämnena sämre utgångsläge redan i årskurs sex än de som läste särskild kurs hela vägen under högstadiet.

Rangordningen mellan elever som gått olika vägar genom alternativkurs-systemet vad gäller medelpoäng på standardprov och medelbetyg i ämnena svenska, matematik och engelska, kvarstår oförändrad från årskurs sex till årskurs nio. De smärre förskjutningar som skett har inte på något sätt påverkat rangordningen mellan grupper av elever med olika "karriärer" genom högstadiet. De förändringar man kan skönja är att elever som läst särskild kurs i både matematik och engelska under hela högstadiet relativt de övriga eleverna behållit och snarast förstärkt sitt försprång både vad gäller standardprovresultat och betyg i alla tre ämnena svenska, matematik och engelska.

Elever som bytte från särskild till allmän kurs i ett av ämnena har även haft en negativ utveckling både i svenska och i det ämne som de fortsatt att läsa särskild kurs i.

Elever som valt allmän kurs i det ena ämnet från början och gått över till allmän kurs i det andra ämnet senare under högstadiet har däremot haft oförändrade men låga standardprovresultat och betyg.

Elever som valde allmän kurs i bägge ämnena från början hade i årskurs sex sämst utgångsläge vad beträffar standardprovresultat och betyg i dessa ämnen och även i svenska. Inga resultat tyder på att de i relation till andra elever förbättrat sin relativa betygssposition.

Att AAA/AAA-gruppens elever även i absoluta tal endast obetydligt förbättrat sina betyg är anmärkningsvärt med tanke på att de i matematik och engelska bytt referensgrupp, vilket skulle ge dem möjligheter till höjningar. Att så knappast skett, kan härledas till två orsaker. Dels ligger hela betygskalan i allmän kurs - i både matematik och engelska - lägre än i särskild kurs, och även lägre än i övriga ämnen. Dels tar bytesgrupperna i stor utsträckning hand om de relativt fåtaliga högre betygen. Betydelsen av

de positiva betyghöjningarna vid taktikval reduceras något, då man ser till en mer total bild. Sannolikt är det ett fåtal elever som i dessa sammanhang lyckas göra de stora betygsvinsterna, framförallt i relation till deras låga betygsnivå i särskild kurs före bytet.

Kön och social bakgrund visar framför allt samband med vilka vägar eleverna tar genom alternativkurssystemet. Ungdomar från tjänstemannahem går i större utsträckning i särskild kurs än ungdomar från arbetarhem. Flickor väljer i högre grad särskild kurs i engelska än i matematik och går oftare över från särskild till allmän kurs i matematik än vad pojkar gör. Utvecklingen för elever med samma väg genom alternativkurssystemet påverkas däremot inte dramatiskt olika för grupperna med avseende på kön och social bakgrund. I svenska och engelska framkommer dock vissa systematiska tendenser. Pojkarna har vanligare en mer positiv utveckling än flickorna om man ser till standardprovsresultaten. Ungdomar med tjänstemannabakgrund har också en mer positiv utveckling än ungdomar med arbetarbakgrund. Om man ser till betygsutvecklingen så har flickor en mer gynnsam utveckling än pojkar och ungdomar från tjänstemannahem en mer gynnsam utveckling än ungdomar från arbetarhem.

Kapitel 6 UNGDOMARNAS SJÄLVUPPFATTNING OCH ERFARENHETER I GRUNDSKOLAN

I mål och riktlinjer i läroplanen för grundskolan (Lgr 80) finns ett avsnitt som behandlar fostran av barnen och barnens personliga utveckling i grundskolan. Här betonas bl a att barnens utveckling hänger samman med både hur de får arbeta i skolan och med de vuxnas förväntningar på dem.

"Barns fostran och personliga utveckling är ouplösligt förenad med deras arbete att inhämta och utveckla kunskaper och färdigheter. De omständigheter under vilka barn och ungdomar tillägnar sig kunskaper och färdigheter är därför viktiga för deras fostran. Det handlar om hela den anda som präglar en skolenhet. De vuxnas förväntningar och krav och den roll de spelar som barns och ungdomars förebilder i ord och handling påverkar den bild de unga får av sig själva liksom deras attityder till kunskap, arbete och etiska frågor." (Lgr 80 s 17)

C:a 75 procent av eleverna väljer särskild kurs i vart och ett av de två ämnena i årskurs sju. Som en följd av detta kan man säga att eleverna i allmän kurs är negativt rekryterade i och med att särskild kurs är normalvalet dvs det val som en klar majoritet väljer. De utgör således en grupp som särskiljs från de övriga eleverna på grund av sina svårigheter. Både arbetssätt och lärares förväntningar på ungdomarna kan således förväntas vara olika beroende på om ungdomarna läser allmän eller särskild kurs i matematik och/eller engelska. Det är därför av stort intresse att studera vilket samband som finns mellan ungdomarnas val av alternativkurser och deras bedömning av sig själva och sin skolgång under högstadiet.

I detta avsnitt ska vi studera hur eleverna i UGU-undersökningen bedömer sig och sin skolgång på grundskolans högstadium. Frågorna ställdes via en enkät som skickades hem till ungdomarna ett år efter det att de slutat grundskolan. Vissa av frågorna ställdes även tidigare redan i årskurs sex så vi kan även följa hur elevernas bedömningar utvecklats under högstadiet. Svarsfrekvensen för ungdomar som enbart läst särskild kurs på högstadiet var mellan 78 - 85 procent och för ungdomar som enbart läst allmän kurs mellan 52 - 60 procent. Denna skillnad i svarsfrekvens måste observeras och beaktas i tolkningar av nedanstående redovisningar. Som regel brukar svarsfrekvenser vara lägre i problemgrupper av skilda slag, och det finns inget skäl att anta något annat i vår undersökning heller.

Syftet med frågorna i enkäten är att utvärdera grundskolan. För att utvärderingen skall bli så allsidig som möjligt är det emellertid viktigt att alla elever får svara för sina egna erfarenheter i skolan. Svaren på frågorna speglar därför inte bara ungdomarnas bedömning av skolan utan även deras bedömning av sig själva. Hur en individ upplever skolan beror ju både på hur skolan fungerar i olika avseenden och på individen själv och hans/hennes förutsättningar.

De frågor som ungdomarna fick besvara i enkäten ett år efter de slutat grundskolan handlar i första hand om hur de bedömer att de klarat sig i olika skolsituationer samt vilka kunskaper de tycker att de har. Flera frågor berör också ungdomarnas trivsel och deras sociala relationer till lärare och kamrater i skolan. Eleverna har också fått bedöma skolans arbetsätt. Hur de tycker att skolan fungerar i olika avseenden berörs också med ett antal frågor.

Frågorna till ungdomarna kan grovt delas in i följande områden.

- a. Kvaliteten på deras kunskaper och färdigheter
- b. Vilka problem de haft i skolan
- c. Hur de klarade skolarbetet
- d. Trygghet, trivsel och arbetsklimat
- e. Skolans arbetsätt

För att förenkla redovisningen av elevbedömningarna skall i första hand enbart extremgrupperna jämföras, dvs de elever som enbart läst särskild kurs SSS/SSS (i detta kapitel kallad SSS-gruppen) och de elever som enbart läst allmän kurs AAA/AAA (i detta kapitel kallad AAA-gruppen) i både matematik och engelska.

6.1 Elevens kunskaper och färdigheter.

Hur eleverna i SSS- och AAA-grupperna svarat på frågorna om hur de bedömer sina kunskaper framgår av nedanstående tabell 6.1.

Som tabellen visar så är frågorna utformade så att de mäter hur ungdomarna upplever sina kunskaper i förhållande till de krav som ställs på dem, dvs om de tycker att deras kunskaper är "tillräckliga" eller ej. Ett år

efter grundskolan har ungdomarna helt olika sysselsättning. Vissa förvärvsarbetar, medan andra går på olika linjer eller kurser i gymnasieskolan. Kunskapskraven skiljer sig därför för de olika alternativkursgrupperna, eftersom fler från SSS-gruppen går i gymnasieskolan och där på teoretiska linjer (jfr kap 7).

Tabell 6.1 Hurdana kunskaper tycker du att du har? Procent.
(svar i postenkät ett år efter grundskolan, 1984)

	Tillräckligt	
	SSS	AAA
Jag tycker att jag kan läsa	99	94
" - skriva	96	88
" - tala i grupp	76	72
" - räkna	82	67
" - engelska	72	55
" - <u>övriga ämnen</u>	81	76
Genomsnittlig andel	84	75
$n_{SSS} = 3413 - 3592$	$n_{AAA} = 677 - 734$	
SSS = SSS/SSS	AAA = AAA/AAA	

Andelen ungdomar som säger sig ha otillräckliga kunskaper måste sägas vara högt i båda grupperna, men ändå i samtliga aspekter högre i AAA-gruppen. Trots att eleverna i AAA-gruppen sannolikt lever i situationer där det ställs mindre krav på deras färdigheter och kunskaper, upplevde de att de i mindre utsträckning har tillräckliga kunskaper än eleverna i SSS-gruppen.

Störst skillnad är det i att räkna och engelska där 15 resp 17 procent fler ungdomar i SSS-gruppen tyckte att deras kunskaper var tillräckliga. Den minsta skillnaden är i läsning och i "att tala i grupp" med 5 resp 4 procent. Detta tyder på att allmätkurseleverna upplever större brister i de ämnen där de läst i allmän kurs än i de ämnen de läst i sammanhållen grupp. Bortfallet av svar gör vidare att skillnader mellan grupperna troligen underskattas, eftersom - erfarenhetsmässigt - personer med problem av skilda slag svarar i mindre utsträckning än andra på enkätundersökningar.

6.2 Problem i skolan

Frågorna om elevernas problem i skolan tar också upp deras bedömning av sina kunskaper och färdigheter. Men i dessa frågor skall ungdomarna bedöma sina färdigheter i relation till skolans krav på högstadiet. Dessutom har frågorna fyra svarsalternativ medan frågorna om elevernas kunskaper och färdigheter ovan bara hade två. Här är skillnaden betydligt större mellan SSS- och AAA-gruppen än på frågorna om deras kunskaper är tillräckliga. Hur ungdomarna svarat framgår av tabell 6.2.

Tabell 6.2 Upplevde Du några problem på högstadiet? Procent.
(svar i postenkät ett år efter grundskolan, 1984)

	Helt utan problem		Inga större problem		Stora problem		Mycket stora problem	
	SSS	AAA	SSS	AAA	SSS	AAA	SSS	AAA
Läsning	79	39	20	54	1	6	-	1
Skrivning	72	28	27	58	2	12	-	2
Att tala i grupp	43	30	50	49	6	16	1	5
Räkning	49	25	44	54	7	17	1	3
Gymnastik och idrott	61	54	35	36	3	7	1	3
Kontakt med kamrater	72	70	26	26	2	3	-	1
Kontakt med lärare	58	46	40	46	2	5	-	3
Att förstå lärarens förklaringar	47	20	51	63	2	13	-	4
Att få hjälp av lärare	51	37	46	52	2	7	-	3
Genomsnittlig andel	59	39	38	49	3	10	-	3

$n_{SSS} = 3606 - 3622$ $n_{AAA} = 726 - 732$

SSS = SSS/SSS AAA = AAA/AAA

Mycket stora problem har knappast någon haft i SSS-gruppen medan i genomsnitt tre procent haft det i AAA-gruppen. Stora problem eller mycket stora problem har i genomsnitt tre procent haft i SSS-gruppen jämfört med tretton procent i AAA-gruppen, de största andelarna i "räkning" och "att tala i grupp".

Störst genomsnittlig skillnad mellan SSS- och AAA-gruppen får man om man jämför andelarna "helt utan problem", 59 procent i SSS-gruppen mot 39 procent i AAA-gruppen

Det är framför allt i läsning och skrivning som SSS- och AAA-grupperna hade olika bedömningar. Därefter kommer räkning och "att förstå lärarens förklaringar". Dessa skillnader, måste ses som anmärkningsvärt stora med tanke på att ett av syftena med allmän kurs är en anpassning till svaga elevers förutsättningar.

Minst skillnad är det i ungdomarnas kontakt med kamrater och i gymnastik och idrott. Den största skillnaden mellan SSS- och AAA-gruppen framkommer således i hur eleverna bedömer förekomsten av problem i färdighetsämnen svenska och matematik. Även i detta avsnitt bör man misstänka att bortfallet orsakar en underskattning av de faktiska extremgruppskillnaderna.

6.3 Skolarbetet

De fd grundskoleeleverna har fått ta ställning till ett antal påståenden om hur de klarat sig i skolsituationer med anknytning till skolarbetet. De ska ange om de anser att påståendena stämmer eller ej. Frågorna gäller inte något speciellt ämne utan anknyter till skolarbetet i allmänhet, se tabell 6.3.

På tre av dessa uppgifter har eleverna i SSS- och AAA-grupperna svarat på nästan samma sätt, nämligen dels om de gjorde sitt allra bästa i tråkiga resp svåra ämnen och dels på frågan om de fick för lätta uppgifter i skolan. Det speglar, att ambitionerna är tämligen lika i de två grupperna. Att de fått för lätta uppgifter i skolan var det få som tyckte i såväl SSS- som AAA-gruppen.

Däremot har SSS- och AAA-grupperna reagerat mycket olika på resten av påståendena, som mer direkt tar upp hur eleverna klarat skolarbetet. Trots att eleverna i AAA-gruppen valt en lättare kurs i matematik och engelska är det många bland dem som haft svårt att hinna med undervisningen, som anser att de fått för svåra uppgifter, som haft svårt att koncentrera sig och som är missnöjda med sina prestationer. I genomsnitt är det en skillnad på 29 procent mellan hur grupperna har markerat sitt instämmande.

Svaren visar också att som regel har en stor del av eleverna i AAA-gruppen på detta sätt markerat att de haft stora svårigheter i skolarbetet.

Tabell 6.3 Hur klarar eleven skolarbetet ? Procent.
(Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)

	Stämmer	
	SSS	AAA
För det mesta fick jag för lätta uppgifter av lärarna	16	12
Jag hade svårt att hinna med på lektionerna	3	37
För det mesta gav jag upp när jag fick en svår uppgift	10	40
Jag hade ofta svårt att koncentrera mig på lektionerna	19	52
Jag gjorde mitt allra bästa i ämnen jag tyckte var tråkiga	50	47
För det mesta fick jag för svåra uppgifter av lärarna	4	23
Jag gjorde mitt allra bästa i ämnen jag tyckte var svåra	76	66
<u>Jag är i stort sett nöjd med det jag presterade på högstadiet</u>	<u>83</u>	<u>56</u>
Genomsnittlig andel	33	42

$n_{SSS} = 3563 - 3626$

$n_{AAA} = 724 - 740$

SSS = SSS/SSS

AAA = AAA/AAA

6.4 Trygghet, trivsel och sociala relationer i skolan.

För att eleverna skall utvecklas känslomässigt väl i skolan är det viktigt att de känner sig trygga och att de har positiva relationer till sina lärare och kamrater. Då har de också förutsättningar för att trivas i skolan. I tabell 6.4 nedan redovisas hur extremgrupperna SSS och AAA reagerat på de påståenden som berör det emotionella klimatet i skolan. Tabellen visar att eleverna i SSS-gruppen genomgående svarat mer positivt än ungdomarna i AAA-gruppen. De kände sig tryggare och trivdes bättre.

Uppemot var femte elev i AAA-gruppen har svarat att de trivdes mindre bra eller vantrivdes under högstadietiden. Av frågorna om problem i skolan framgår att de också hade sämre relationer till lärare och kamrater än ungdomar i SSS-gruppen. Skillnaderna är dock betydligt mindre än beträffande svaren om skolarbetet som sådant. Dock har var fjärde elev i AAA-gruppen ofta känt sig stressad, och mer än var fjärde i samma grupp har svarat att de inte fått tillräcklig hjälp av lärarna under sin högstadietid. Det är klart högre andelar än i SSS-gruppen.

Tabell 6.4

Trygghet, trivsel och arbetsklimat. Procent.
(Svar i postenkått ett år efter grundskolan, 1984)

	<u>SSS</u> <u>AAA</u>	
Kunde du på högstadiet be lärarna om hjälp när du inte förstod?		
1) Ja, de flesta	91	79
2) Ja, några	7	12
3) Ja, någon	2	8
4) Nej, ingen	-	-
	100	100
Var du orolig eller rädd då du skulle gå till skolan på högstadiet?		
1) Ja, ofta	1	2
2) Ja, ibland	4	8
3) Nej, för det mesta inte	95	88
	100	100
Hur kände du dig för det mesta på högstadiet?		
1) Jag trivdes alldeles utmärkt	28	22
2) Jag trivdes ganska bra	48	36
3) Jag varken vantrivdes eller trivdes	19	24
4) Jag trivdes mindre bra	4	10
5) Jag vantrivdes	1	8
	100	100
	<u>Stämmer</u>	
	<u>SSS</u>	<u>AAA</u>
Jag kände mig ofta ensam på högstadiet	6	8
Jag fick hjälp med skolarbetet hemma, då jag behövde	85	79
Jag måste lära mig mycket onödigt på högstadiet	45	60
Jag kände mig ofta klumpig och bortkommen när vi hade gymnastik och idrott	10	12
Jag kände mig ofta stressad på högstadiet	18	25
Jag fick tillräckligt med hjälp i skolarbetet av lärarna	84	71

n_{SSS} = 3321 - 3605n_{AAA} = 645 - 742

SSS = SSS/SSS

AAA = AAA/AAA

Både i SSS- och AAA-gruppen var det många ungdomar som tyckte att de fick lära sig mycket onödigt på högstadiet. I AAA-gruppen var det dock över hälften som tyckte det, vilket var fler än i SSS-gruppen. Det tyder på att skolarbetet känns mindre relevant för AAA-elever än för eleverna i SSS-gruppen.

6.5 Skolans arbetssätt

Enligt läroplanen för grundskolan ska lärare och elever pröva olika arbetssätt. "Man kan inte lära sig samarbete om man inte får praktisera samarbete." (Lgr 80, s. 48). Vanligen är dock arbetssättet bara ett medel att få kunskap. Olika arbetssätt måste därför prövas för att visa eleverna olika vägar för att få kunskap. Arbetssättet ska anpassas till innehåll, elever och lärare. I de hittills redovisade frågorna är det hur eleven klarat sig i skolan som varit i focus. I de nedan redovisade frågorna är det mer skolans arbetssätt än sig själv som eleverna skall bedöma. Hur eleverna svarat framgår av tabell 6.5.

Tabellen visar att skillnaderna i bedömningar av arbetssättet är tämligen obetydliga mellan eleverna i SSS- och AAA-gruppen. Någon systematisk tendens framkommer heller inte.

Ungdomarnas bedömning av betygsättningen skiljer sig förvånansvärt lite. AAA-gruppen var dock mer missnöjda med sina betyg och en större andel tyckte att de var för låga än i SSS-gruppen. I båda grupperna tyckte en övervägande del att betygen var rättvisa.

När det gäller skolans syo-verksamhet så är bedömningsskillnaderna likaså relativt små mellan SSS- och AAA-gruppen. De största skillnaden gäller vilken information som ungdomarna fått om olika yrkesutbildningar. Där anser AAA-gruppen, inte oväntat med tanke på att de väljer sådana i större utsträckning, att de fått en bättre information än SSS-gruppen. Drygt hälften av SSS-gruppen anser att informationen om olika yrkesutbildningar varit otillräcklig. En något mindre andel, men ändå så många som två av fem elever av AAA-gruppen anser detsamma. En klar majoritet i båda grupperna, och en större i AAA- än i SSS-gruppen, menar att informationen om hur det är att arbeta i olika yrken är otillräcklig.

Tabell 6.5 **Arbetsätt, syo och betygssättning, Procent**
(Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)

Arbetsätt

Den övning jag fick när det gällde att...	Var tillräcklig SSS AAA	
...samarbeta, t ex planera och bestämma tillsammans med andra	57	66
...arbeta självständigt, t ex lösa en uppgift på egen hand	84	81
...själv ta ansvar för att arbets uppgifter blir gjorda	70	71
...vara kritisk, dvs inte utan vidare tro på allt som sägs eller skrivs	49	64
...våga begära den hjälp jag behöver	85	85
...använda en bra studieteknik	42	52

Studie- och yrkesorientering

Den information jag fick om...	Var tillräcklig SSS AAA	
...studievägar	68	66
...yrkesutbildning	47	58
...möjligheter att få arbete	40	44
...hur det är att arbeta i olika yrken	24	38

Betygsättning

Tycker du att dina slutbetyg från grundskolan är rättvisa med tanke på dina prestationer?

	SSS AAA	
a) Ja, i stort sett	90	78
b) Nej, de flesta var för höga.	3	1
c) Nej, de flesta var för låga	7	21

n_{SSS} = 3560 - 3599 n_{AAA} = 701 - 734

SSS = SSS/SSS AAA = AAA

Av intresse är också att notera, att nästan två tredjedelar av AAA-gruppen menar att de fått tillräcklig övning i att tänka kritiskt. Denna andel är klart högre än i SSS-gruppen.

6.6 Övriga gruppers bedömningar

Hittills har enbart eleverna i SSS- och AAA-gruppen, de alternativkursgrupper som skiljer sig mest åt, studerats. Det gäller framför allt inställningen till sin egen förmåga att klara av olika skolsituationer.

I de elevbedömningar där olikheterna är stora mellan dessa grupper, ska här även bedömningarna gjorda av eleverna i de övriga bytargrupperna studeras. Är deras bedömningar mer lika varandra än vad extremgruppernas är? Ligger deras svar mellan extremgruppernas?

Tabell 6.6 Val av alternativkurser och elevbedömningar. Andel "positiva" svar i procent (Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)

	SSS/ SSS	SSA/ SSS	SAA/ SSS	SSS/ SXX	SXX/ AAA	AAA/ SXX	AAA/ AAA
Helt utan problem i läsning	79	79	72	54	35	69	39
" - skrivning	72	70	67	42	24	65	28
" - räkning	49	24	21	34	43	21	25
" - att förstå läraren	47	31	29	30	20	22	20
Jag tycker jag kan räkna tillräckligt	82	70	69	82	85	62	67
Jag är nöjd med det jag presterade på högstadiet	83	72	63	73	64	56	56
Jag hade svårt att hinna med på lektionerna (Andel nej-svar)	98	91	84	86	79	82	64
För det mesta gav jag upp när jag fick en svår uppgift (Andel nej-svar)	91	78	74	83	75	69	61
För det mesta fick jag för svåra uppgifter (Andel nej-svar)	96	91	89	92	82	86	78
Jag måste lära mig mycket onödigt (Andel nej-svar)	55	45	41	38	35	42	40
Genomsnittlig andel	75	65	61	61	54	57	48
n =	3413-	498-	323-	157-	415-	525-	677-
	3621	502	325	159	423	539	740

I tabell 6.6 redovisas hur samtliga undersökningsgrupper svarat på ett antal sådana frågor. Samtliga frågor berör hur eleven klarat sig i skolan i olika avseenden. Oavsett hur frågan formulerats så är det andelen elever som svarat positivt om sin situation i skolan som redovisas.

Tabell 6.6 visar att eleverna i de olika bytargrupperna svarat som förväntat. I bytargrupperna har i genomsnitt 54 till 65 procent av eleverna svarat positivt om hur de tycker att de klarat sig i skolan. I SSS- och AAA-gruppen är det 75 resp 48 procent som svarat positivt på dessa frågor. Ju mer inslag av särskild kurs bytargruppen haft i sin studiekurs, desto närmare ligger den SSS-gruppen och ju mer inslag av allmän kurs, desto närmare ligger den AAA-gruppen. Det finns således också här ett samband mellan vilka kurser eleverna läst och hur de upplever att de klarat sig i skolan.

Sammanfattningsvis kan sägas att elevernas olika (av skolan bedömda) studieförutsättningar i hög grad överensstämmer med deras syn på sig själva och hur de upplevt sin skoltid under högstadiet. Ungdomar som läst allmän kurs i båda ämnena, matematik och engelska, under högstadiet har en mer utsatt situation i grundskolan än ungdomar som läst särskild kurs i dessa ämnen. De har också en svårare situation än de ungdomar som läst särskild kurs i bara ett av ämnena eller som bytt från särskild till allmän kurs i något ämne under högstadiet. Om de olika elevbedömningarna relateras till syftet för allmän kurs - att ge större möjligheter för svaga elever under högstadietiden - tyder resultaten på att detta syfte i mycket begränsad utsträckning har uppnåtts.

Trots att eleverna som läst allmän kurs efter grundskolan lever i situationer, där det rimligtvis ställs mindre krav på skolkunskaper, upplever de i högre grad brister, särskilt i matematik och engelska, än eleverna som läst särskild kurs. I skolan har de också upplevt mer problem i läsning, skrivning, räkning, dvs basfärdighetsämnena. De tycker vidare att de haft svårare att koncentrera sig, svårare att hinna med på lektionerna och att förstå lärares förklaringar. De har med andra ord haft mer svårigheter i skolarbetet. De är också oftare missnöjda med sina skolprestationer trots att de i nästan samma utsträckning som elever som läst särskild kurs säger sig ha gjort sitt bästa i skolan. Ungdomarna är med andra ord väl medvetna om sina svårigheter att leva upp till skolans förväntningar och accepterar i stor utsträckning skolans betygsättning av deras skolprestationer, trots att de fått låga betyg.

Ungdomarnas brist på studieframgång har också klara samband med deras bedömning av sin skoltid i andra avseenden, exempelvis trivsel och trygghet i skolan, kontakt med lärare m m. Ju mindre direkt anknytning bedöm-

ningarna har till skolarbetet i de rena kunskaps- och färdighetsämnena, desto mindre betydelse tycks dock elevens val av alternativkurs ha för hur eleven uppfattar att han/hon klarat sig i olika skolsituationer.

6.7 Bedömningar, social bakgrund och kön

De elevbedömningar som uppvisade de största skillnaderna mellan SSS- och AAA-grupperna skall här analyseras med avseende på kön och social bakgrund. Kan skillnaderna mellan ungdomar som läst olika alternativkurser förklaras med olikheter i könsfördelning och social bakgrund i alternativkursgrupperna?

I tabell 6.7 redovisas hur pojkar och flickor med olika social bakgrund i SSS- och AAA-gruppen svarat på frågor om hur de klarat sig i skolan i olika avseenden. Oavsett om frågan formulerats i jakande eller nekande form så är det andelen elever som svarat positivt om sin situation i skolan som redovisas.

Tabell 6.7 Social bakgrund och elevbedömningar ett år efter grundskolan. Andel "positiva" svar i procent. (Svar i en postenkitt ett år efter grundskolan, 1984)

	<u>SSS/SSS</u>		<u>AAA/AAA</u>	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
	ArbTjm	ArbTjm	ArbTjm	ArbTjm
Helt utan problem i läsning	73 76	82 84	31 37	44 46
" - skrivning	65 66	75 79	19 29	33 40
" - räkning	53 57	40 45	24 30	25 18
" - att förstå läraren	46 50	41 50	21 24	20 13
Jag tycker jag kan räkna tillräckligt	89 86	77 80	72 71	67 58
Jag är nöjd med det jag presterade på hög-stadiet (Andel nej-svar)	83 78	84 88	46 54	62 44
Jag hade svårt att hinna med på lektionerna (Andel nej-svar)	96 95	98 97	59 54	68 66
För det mesta gav jag upp när jag fick en svår uppgift (Andel nej-svar)	90 90	88 92	62 60	61 60
För det mesta fick jag för svåra uppgifter (Andel nej-svar)	96 95	95 97	75 74	77 76
Jag måste lära mig mycket onödigt (Andel nej-svar)	47 51	57 62	37 38	41 49
Genomsnittlig andel	72 74	75 77	44 46	50 48
n	629- 945- 535 936	629- 997- 636 1018	217- 88- 226 90	144- 77- 149 78

Tabellen visar att kön och social bakgrund inte kan ha annat än marginell betydelse för hur eleverna svarat på frågorna. De små skillnader, som ändå finns, tenderar dock att gå i samma riktning. Flickor var mer positiva än pojkar till hur de klarat sig i skolan och ungdomar med tjänstemannabakgrund var mer positiva än ungdomar med arbetarbakgrund. Det finns med andra ord även här ett samband mellan ungdomarnas betyg och deras egna bedömningar av hur de klarat sig i skolan. Flickor och tjänstemannabarn, som fått de bästa betygen, hade också de mest positiva bedömningarna.

6.8 Utveckling av elevernas självuppfattning

De elevbedömningar som hittills redovisats fick ungdomarna göra i en enkät som skickades till dem ett år efter det att de slutat grundskolan. Samma elever hade även i årskurs sex besvarat en enkät om sin situation i skolan. Vissa av de frågor som gavs i årskurs sex återkom sedan fyra år senare. Vi har alltså möjlighet att följa hur vissa av ungdomarnas bedömningar förändrats från 13-årsåldern till de är 17 år gamla.

De frågor som gavs både i årskurs sex och fyra år senare berör i huvudsak elevernas kunskaper och färdigheter, hur de klarat sig i olika skolsituationer samt hur de mår i skolan. I tabell 6.8 redovisas hur eleverna i SSS- och AAA-grupperna svarat i årskurs sex och ett år efter de slutat grundskolan.

Tabellen visar att ungdomarnas uppfattning om skolsituationen utvecklats något olika i SSS- och AAA-gruppen, så att skillnaderna mellan grupperna blivit större ett år efter grundskolan än de var i årskurs sex. I AAA-gruppen är det både i årskurs sex och ett år efter grundskolan något mer än hälften av eleverna som anser att de har koncentrationssvårigheter. I SSS-gruppen är motsvarande andelar 30 procent och fyra år senare bara 19 procent.

När det gäller att kunna följa undervisningen så är det 67 procent i AAA-gruppen som ansåg att de kunde det i årskurs sex men något färre, 62 procent som ansåg detsamma om högstadietiden. I SSS-gruppen var det 90 procent som ansåg att de kunde följa undervisningen i årskurs sex och 96 procent, dvs något fler, ansåg detsamma om högstadiet.

Elevernas bedömning av nödvändigheten av innehållet i undervisningen sjönk i de båda jämförda grupperna och mest i AAA-gruppen. I årskurs sex var det 32 resp 40 procent av eleverna i SSS- och AAA-gruppen som tyckte att de fick lära sig mycket onödigt i skolan. Ett år efter grundskolan var det knappt hälften i SSS-gruppen (45 procent) och drygt hälften i AAA-gruppen (60 procent) som tyckte detsamma om högstadiet.

Tabell 6.8 Elevbedömningar i åk 6 och ett år efter grundskolan. Procent.
Andel elever som svarat positivt om sina erfarenheter

	Åk 6		Ett år efter grundskolan		Förändring	
	SSS	AAA	SSS	AAA	SSS	AAA
Sitter du ofta och tänker på annat när du ska räkna eller skriva i skolan? (andel nej-svar)	70	48			11	-
/Jag hade ofta svårt att koncentrera mig på lektionerna (andel nej-svar)			81	48		
Tycker du att det är svårt att förstå när läraren förklarar för hela klassen?(andel nej-svar)	90	67			6	-5
/Jag hade svårt att hinna med på lektionerna. (andel nej-svar)			96	62		
Tycker du att du får lära dig mycket onödigt i skolan? (andel nej-svar)	68	60			-13	-20
/Jag måste lära mig mycket onödigt på högstadiet. (andel nej-svar)			55	40		
Har du lätt för att ge upp om du får en svår uppgift i skolan? (andel nej-svar)	79	46			11	14
/För det mesta gav jag upp när jag fick en svår uppgift. (andel nej-svar)			90	60		
Gör du ditt allra bästa i ämnen som du tycker är tråkiga?	67	64			-17	-17
/Jag gjorde mitt allra bästa i ämnen jag tyckte var tråkiga.			50	47		

$n_{SSS} = 3321 - 3414$

$n_{AAA} = 653 - 666$

Att elevernas bedömning hur pass användbara kunskaper de får i grundskolan utvecklas olika för elever med olika karriär betyder att skolan i mindre grad känns relevant för eleverna i AAA-gruppen än i SSS-gruppen. Efter grundskolan har de oftast helt olika sysselsättning som en följd av deras olika karriärer i grundskolan. Att skillnaden mellan grupperna även ett år efter grundskolan har ökat är därför väntat. De som i högre grad fortsätter till gymnasieskolan och dess teoretiska linjer anser att de fått mer

användbara kunskaper än de som i högre grad går till yrkesinriktade linjer eller börjar förvärvsarbete.

Den växande skillnaden i elevernas bedömningar av sin förmåga att koncentrera sig och att hinna med i skolan tyder på att den är mer avpassad för SSS-gruppens elever än för AAA-gruppens. Man kan anta att AAA-eleverna härigenom får det allt svårare att följa undervisningen.

Hur ungdomarna i de två grupperna anpassat sig mer känslomässigt under högstadiet framgår av tabell 6.9. På de frågor som har med oro och stress och relationer till kamrater i skolan att göra så har SSS- och AAA-gruppernas svar förändrats likartat eller i ett fall t o m närmat sig varandra. Bedömningarna av hur de upplevt sig i gymnastik och idrott har också förändrats likartat för de båda jämförda grupperna, så att samma obetydliga skillnad som fanns mellan grupperna i årskurs sex kvarstår fyra år senare.

På de sista frågorna i tabellen som har mer anknytning till skolarbetet, har skillnaderna dock ökat mellan de jämförda grupperna. I årskurs sex brukade nästan alla i såväl SSS- som i AAA-gruppen be läraren om hjälp. Under högstadiet bad AAA-gruppen i mindre utsträckning om hjälp än SSS-gruppen. Av tabellen framgår vidare att fler i AAA-gruppen i årskurs sex ansåg att de fick hjälp med läxorna hemma än i SSS-gruppen. Under högstadiet rådde däremot det motsatta förhållandet.

När det gäller utvecklingen av elevbedömningarna så är det på frågor som har mer direkt anknytning till undervisningssituationen som elevernas bedömningar utvecklats olika bland dem som läst allmän respektive särskild kurs i både matematik och engelska under högstadiet. Självförtroendet i olika skolsituationer tenderar att minska eller kvarstår oförändrat bland elever i allmän kurs medan det snarast stärks bland elever i särskild kurs. Eleverna i allmän kurs, ansåg att de fick mindre hjälp hemma med skolarbetet och tyckte samtidigt att det blev svårare att få hjälp av lärarna, vilket ytterligare måste ha förstärkt deras utsatta situation i skolan. Även här finns skäl att påminna om att bortfallet av enkätsvar - större i AAA- än i SSS-gruppen - troligen orsakat en underskattning av problemförekomst.

Tabell 6.9 Elevbedömningar i åk 6 och ett år efter grundskolan. Andel "positiva svar i procent. Andel elever som förnekar oro, stress i skolan

	Åk 6		Ett år efter grundskolan		Förändring	
	SSS	AAA	SSS	AAA	SSS	AAA
Brukar du vara för dig själv på rasterna ?	94	88			1	4
/Jag kände mig ofta ensam på rasterna.			94	92		
Oroar du dig ofta över sånt som händer i skolan?	80	72			14	16
/Var du orolig eller rädd då du skulle gå till skolan på högstadiet?			94	88		
Har du svårt att få fram det rätta svaret även fast du kan det, när du får en fråga av läraren?	79	57			2	17
/Jag kände mig ofta stressad på högstadiet.			81	75		
Oroar du dig ofta över sånt som händer i skolan?	80	72			1	2
/Jag kände mig ofta stressad på högstadiet.			81	75		
Tycker du att du är dålig i gymnastik?	72	69			19	20
/Jag kände mig ofta klumpig och bortkommen när vi hade gymnastik eller idrott.			90	88		
Ber du om hjälp när du inte förstår?	95	96			-5	-17
/Kunde du på högstadiet be om hjälp när du inte förstod?			91	79		
Brukar någon därhemma hjälpa dig med skolarbetet?/Jag fick hjälp med skolarbetet då jag behövde.	78	85			6	-6
			85	79		
Genomsnittlig andel	83	77	88	82	5	5
n _{SSS} = 3361 - 3408			n _{AAA} = 662 - 672			
SSS = SSS/SSS			AAA = AAA/AAA			

Sammanfattningsvis kan sägas att eleverna med olika alternativkurs-karriärer har både olika syn på sig själva och anser i högre grad att deras kunskaper är otillräckliga, inte minst i matematik och engelska. De upplever också sin skoltid under högstadiet olika. Ungdomar som läst allmän kurs i båda ämnena, matematik och engelska, under högstadiet har en mer utsatt situation i grundskolan än ungdomar som läst särskild kurs i dessa ämnen. De har också en svårare situation än de ungdomar som läst särskild kurs i bara ett av ämnena eller som bytt från särskild till allmän kurs i något ämne under högstadiet. Ju mer anknytning bedömningarna har till det direkta skolarbetet i de rena kunskaps- och färdighetsämnena desto större samband mellan elevens val av alternativkurs och hur eleven uppfattar att

han/hon klarat sig i olika skolsituationer. En jämförelse av dessa bedömningar i årskurs sex och ett år efter grundskolan antyder att skillnaderna mellan hur eleven uppfattade att han/hon klarade sig i skolan ökat under högstadietiden. Om de olika elevbedömningarna relateras till syftet för allmän kurs - att ge större möjligheter till hjälp och stöd för svaga elever under högstadietiden - tyder resultaten på att detta syfte inte alls eller i mycket begränsad utsträckning har uppnåtts.

Kapitel 7 UNGDOMARNAS GYMNASIESKOLUTBILDNING

De flesta ungdomarna i undersökningen gick ut grundskolan på våren 1983. En majoritet av dessa fortsatte sedan till gymnasieskolan. I detta kapitel skall vi studera hur ungdomar med olika alternativkursval i grundskolan fortsatt sin utbildning efter grundskolan. Uppgifter om ungdomarnas gymnasieutbildning har hämtats från statistiska centralbyråns register över intagna åren 1982 - 1985 och avgångna 1983/84 - 1986/87. För de ungdomar som enbart gått på en specialkurs finns endast intagningsuppgifter varför vi inte vet hur många av dem som påbörjat en specialkurs som också fullföljt den.

7.1 Typ av gymnasieskolutbildning

När ungdomarna i undersökningen sökte till gymnasieskolan krävdes inte längre särskild kurs i matematik och engelska för att komma in på naturvetenskaplig och teknisk linje samt särskild kurs i engelska för att komma in på de övriga tre-åriga linjerna. Dessa formella krav togs bort 1982 i och med genomförandet av Lgr 80.

I tabell 7.1 redovisas vilken typ av gymnasieutbildning ungdomar med olika alternativkursval fullföljt. Hur många som avbrutit sina studier och hur många som inte påbörjat någon utbildning i gymnasieskolan redovisas också.

Tabell 7.1 Alternativkursval och gymnasieskolutbildning. Procent.

POJKAR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
3-4 år	58	14	5	3	-	2	-
2-år teor	10	23	13	10	5	10	2
2-år yrk	22	41	58	69	71	59	53
Spec kurs	1	2	8	7	4	6	10
Avbrott	7	10	8	4	7	10	9
Ej gymn	2	9	9	5	12	12	25
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	2092	202	120	133	444	268	772

FLICKOR

	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
3-4 år	60	21	13	4	1	8	-
2-år teor	13	20	17	17	16	17	6
2-år yrk	16	40	48	61	49	47	49
Spec kurs	1	3	3	5	8	6	13
Avbrott	6	9	10	8	12	10	14
Ej gymn	2	7	8	5	13	12	18
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	2170	403	284	78	131	481	468

Av tabell 7.1 framgår att i SSS/SSS-gruppen, som alltså enbart läst särskild kurs, så fortsatte nästan alla (98 procent) av ungdomarna till någon av gymnasieskolans linjer. 91 procent fullföljde även utbildningen på en linje varav två tredjedelar på en tre- eller fyraårig linje. Bara en procent påbörjade en specialkurs.

I AAA/AAA-gruppen, där ungdomarna enbart läst allmän kurs, så gick 64 procent av pojkarna och 69 procent av flickorna vidare till någon av gymnasieskolans linjer och 55 procent av såväl pojkarna som flickorna fullföljde en linjeutbildning. Endast tre ungdomar gick på en tre- eller fyraårig linje och två procent av pojkarna och sex procent av flickorna fullföljde en tvåårig teoretisk linje. Övriga 53 procent av pojkarna och 49 procent av flickorna fullföljde en tvåårig yrkesinriktad linje. Elva procent av pojkarna och 13 procent av flickorna gick på en specialkurs. Resterande ungdomar, som utgör en fjärdedel av pojkarna och en femtedel av flickorna i gruppen, har inte gått i gymnasieskola alls under den aktuella fyraårsperioden efter från grundskolan.

I bytargruppema fortsatte mellan 81 och 88 procent av pojkarna till gymnasieskolans linjer, 76 - 86 procent fullföljde en linjeutbildning och 2 - 8 procent påbörjade en specialkurs. Bland flickorna var det 78 - 90 procent som fortsatte till en linje i gymnasieskolan och 65 - 82 procent som fullföljde en linje, vilket är en något mindre andel flickor än pojkar. Mellan 8 och 13 procent, dvs något fler flickor än pojkar gick på en specialkurs. De flesta gymnasieelever i bytargruppema gick på tvååriga yrkesinriktade linjer.

De elever som bytt till allmän kurs i matematik först i årskurs nio, SSA/SSS-gruppen, har dock i högre grad läst på teoretiska linjer än de övriga bytargrupperna. I denna grupp har drygt en tredjedel av ungdomarna gått på teoretiska linjer medan i de övriga bytargrupperna bara 5 - 18 procent av pojkarna samt 17 - 30 procent av flickorna har gjort det.

När det gäller gymnasial utbildning så har således ungdomar som enbart valt särskild kurs i störst utsträckning gått vidare till gymnasieskolan och även i störst utsträckning gått till de tre- och fyraåriga linjerna. Ungdomar som bytt till allmän kurs i ett eller båda ämnena under högstadiet har i mindre grad både gått vidare till gymnasieskolan och fullföljt en linje än de ungdomar som enbart läst särskild kurs. Den största skillnaden mellan ungdomar som enbart läst särskild kurs och de som bytt till allmän kurs är att de senare vanligen gått till de yrkesinriktade linjerna medan de förstnämnda oftast gått på de tre- och fyraåriga linjerna. Ungdomar som enbart läst allmän kurs har i betydligt mindre utsträckning än övriga grupper gått till gymnasieskolan och då nästan enbart till tvååriga yrkesinriktade linjer eller specialkurser.

Pojkar och flickor med samma alternativkursval har i stort sett genomgått gymnasieskolutbildning i samma utsträckning. Pojkarna har dock något oftare gått på tvååriga yrkesinriktade linjer än flickorna som något oftare gått på tre- och tvååriga teoretiska linjer.

Ungdomar som läste allmän kurs redan i årskurs sju valde i praktiken bort fortsatt teoretisk utbildning inom gymnasieskolan. De fick en yrkesinriktad utbildning eller ingen alls. Ungdomar som började i särskild kurs men bytte till allmän under högstadiet i någotdera eller båda ämnena gav i och med detta inte helt upp sina chanser att fortsätta med teoretiska studier efter grundskolan. Vanligen valde de dock en yrkesinriktad utbildning liksom de som läste allmän kurs redan från början.

7.2 Tre- och fyraåriga linjer

Vi har hittills enbart visat vilken typ av linjegrupp som ungdomarna fullföljt i gymnasieskolan. I detta avsnitt skall vi studera till vilka av linjerna som ungdomarna fortsatt.

Tabell 7.2 Alternativkursval och 3-4-årig linje. Procent

POJKAR.

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
H	1	2	-	-	-	-	-
S	5	4	1	1	-	2	-
E	11	6	4	-	-	1	-
N	12	-	-	-	-	-	-
T	29	1	-	2	-	-	-
Totalt	58	14	5	3	-	2	-
n	2092	202	120	133	444	268	772

FLICKOR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
H	8	6	6	-	-	3	-
S	16	4	2	-	-	1	-
E	21	11	4	3	1	4	-
N	10	-	-	-	-	-	-
T	6	-	-	1	-	-	-
Totalt	60	21	13	4	1	8	-
n	2170	403	284	78	131	481	468

I tabell 7.2 ovan redovisas hur många som fullföljt olika tre- och fyraåriga linjer. Det är andelen pojkar respektive flickor av hela grupperna som redovisas.

Av tabellen framgår att nästan en tredjedel av pojkarna i SSS/SSS-gruppen gått till teknisk linje. Det är lika många som antalet pojkar som gått till alla de övriga tre-åriga linjerna från denna grupp. Efter teknisk linje var naturvetenskaplig och ekonomisk linje de vanligaste. Till humanistisk och samhällsvetenskaplig linje gick bara var tionde pojke i denna grupp.

För pojkar med andra alternativkursval är det betydligt mer ovanligt att de fortsatt till de tre- och fyraåriga linjerna. Av pojkarna i SSA/SSS-gruppen, som bytt till allmän kurs enbart i matematik sista läsåret, så har sammanlagt 14 procent fortsatt till de tre- och fyraåriga linjerna. De flesta av dessa gick till ekonomisk och samhällsvetenskaplig linje. Bara en procent av dem fullföljde naturvetenskaplig eller teknisk linje. Pojkar med andra alternativ-

kursval har i ännu mindre grad fortsatt till tre- och fyraåriga linjer. I SAA/SSS-gruppen är det på samma sätt som i SSA/SSS-gruppen huvudsakligen ekonomisk linje som pojkarna valt. I grupp SSS/SXX som läst särskild kurs i matematik men bytt till allmän i engelska i årskurs åtta eller nio, har två procent gått vidare till teknisk linje. I de övriga grupperna, som läst allmän kurs i minst ett ämne under hela högstadiet, har knappast någon fortsatt till de tre- och fyraåriga linjerna.

Flickorna i SSS/SSS-gruppen har fördelat sig jämnare över de olika tre- och fyraåriga linjerna. Ekonomisk linje är det vanligaste alternativet. Därefter kommer samhällsvetenskaplig linje. Nästan lika stor andel flickor som pojkar i denna grupp har valt naturvetenskaplig linje. Humanistisk linje är inte någon vanlig linje bland flickor i SSS/SSS-gruppen, den är nästan lika ovanlig som teknisk linje som är den minst förekommande linjen i denna grupp (8 resp 6 procent).

I bytargrupperna har knappast någon av flickorna fortsatt till naturvetenskaplig eller teknisk linje. Den vanligaste linjen är även bland dessa flickor ekonomisk linje. Därefter kommer humanistisk linje med undantag för flickorna i SAA/SSS-gruppen där humanistisk linje kommer i första hand och ekonomisk i andra.

7.3 Tvååriga teoretiska linjer

Vilka tvååriga teoretiska linjer som ungdomarna fullföljt framgår av tabell 7.3. Av dessa linjer är den sociala linjen den vanligaste både bland pojkar och flickor, oavsett vilka alternativkurser de läst under högstadiet. Därefter, och ganska nära, kommer ekonomisk linje.

De tre övriga linjerna är jämförelsevis ovanliga. Bland pojkar som läst särskild kurs i matematik har cirka en procent fullföljt tvåårig teknisk linje. Ett fåtal pojkar har vidare läst på musiklinjen men ingen pojke har läst på den estetisk-praktiska linjen.

Social linje är ett något vanligare alternativ bland flickorna än bland pojkarna. Ekonomisk linje är lika vanlig bland pojkar och flickor som läst särskild kurs i minst ett ämne under hela högstadiet men något vanligare för flickor än för pojkar som läst allmän kurs under hela högstadiet i något av

ämnen. Teknisk linje har enbart tre flickor från SSS/SSS-gruppen fullföljt. Musiklinjen och den estetisk-praktiska linjen har nio resp åtta flickor gått igenom vilket är alltför få för att de ska komma med i tabellen, eftersom de huvudsakligen kommer från den stora SSS-gruppen (där de utgör mindre än 0,5 procent).

Tabell 7.3 Alternativkursval och 2-årig teoretisk linje Procent.

POJKAR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
EP	-	-	-	-	-	-	-
MU	-	1	-	-	-	-	-
SO	6	14	7	5	2	7	1
EK	3	7	6	5	2	3	1
TE	1	-	-	1	1	-	-
Totalt	10	23	13	10	5	10	2
n =	2092	202	120	133	444	268	772

FLICKOR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
EP	-	-	-	-	-	-	-
MU	-	-	-	-	-	-	-
SO	9	14	10	12	9	10	3
EK	3	5	7	5	7	7	3
TE	-	-	-	-	-	-	-
Totalt	13	20	17	17	16	17	6
n =	2170	403	284	78	131	481	468

Både bland pojkar och flickor är det eleverna i grupp SSA/SSS som i störst utsträckning fortsatt till en tvåårig teoretisk linje, framför allt till den sociala linjen. Från SSS/SSS-gruppen och de andra bytargrupperna, SSA/SSS-gruppen undantagen, har ungefär lika stor andel av eleverna fortsatt till den sociala linjen. Även elever från AAA/AAA-gruppen har fullföljt denna linje och ekonomisk tvåårig, men i mycket mindre utsträckning än i de övriga grupperna. Social linje rekryterar således elever med alla kombinationer av alternativkurser under högstadiet.

7.4 Tvååriga yrkesinriktade linjer

I rekryteringen till de yrkesinriktade linjerna är mönstret det omvända jämfört med de teoretiska. (Se tabell 7.4.) I SSS/SSS-gruppen har 22 procent av pojkarna och 16 procent av flickorna fortsatt till någon av de yrkesinriktade linjerna. I de övriga grupperna är det mellan 41 och 71 procent av pojkarna samt 40 - 61 procent av flickorna som fortsatt till någon av dessa linjer. För ungdomar som läste allmän kurs i något ämne under högstadiet är tvåårig yrkesinriktad linje således den vanligaste utbildningen efter grundskolan.

Tabell 7.4 Alternativkursval och 2-årig yrkeslinje. Procent.

POJKAR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
DK	2	7	4	4	5	8	4
VE	2	8	13	9	20	14	20
FO	2	6	7	13	11	8	6
BA	2	3	10	7	10	12	13
ET	7	7	10	21	12	6	3
DU	2	4	4	6	2	1	1
ÖVR	4	5	10	10	10	11	6
Totalt	22	41	58	69	71	59	53
n =	2092	202	120	133	444	268	772

FLICKOR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SAA/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
KO	2	8	10	12	9	11	12
SS	1	3	5	5	9	7	7
VD	7	13	14	18	8	5	6
DK	4	10	13	16	16	20	19
LI	1	2	2	5	4	2	2
ÖVR	2	3	3	5	2	2	4
Totalt	16	40	48	61	49	47	49
n =	2170	403	284	78	131	481	468

Den vanligaste yrkesinriktade linjen bland pojkar som läst särskild kurs i matematik är el-teleteknisk linje. För de övriga pojkarna är verkstads-

teknisk linje vanligast. Pojkarna i SSS/SSS har med undantag för el-teleteknisk linje fördelat sig tämligen jämt över de övriga av de vanligaste yrkesinriktade linjerna. Det gäller även för pojkarna i grupp SSA/SSS. För de övriga grupperna är drift- och underhållslinjen, distributions- och kontorslinjen samt fordonsteknisk linje relativt mindre förekommande än de övriga linjerna.

Den vanligaste yrkesinriktade linjen för flickor, som läst särskild kurs i något av ämnena under hela högstadiet, var vårdlinjen. I andra hand kom distributions- och kontorslinjen. För de övriga flickorna kom distributions- och kontorslinjen i första hand och konsumtionslinjen i andra hand. Flickorna återfanns i högre grad än pojkarna på ett fåtal yrkesinriktade linjer. Det innebär att mycket få flickor fullföljt en traditionell pojklinj av de yrkesinriktade linjerna. Som exempel kan nämnas att el-teleteknisk linje har fullföljts av sammanlagt 13 flickor, verkstadsteknisk av 16, fordons- teknisk av 6 samt bygg- och anläggningsteknisk linje av 3 flickor .

7.5 Könsskillnader i linjeval

Nästan lika stor andel pojkar som flickor gick till de tre- och fyraåriga linjerna och till de tvååriga teoretiska och yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan om de läst samma kombinationer av alternativkurser i matematik och engelska i grundskolan. Inom linjegrupperna valde dock pojkar och flickor i hög grad olika linjer. Det gäller särskilt de tvååriga yrkesinriktade linjerna, vilket tydligt återspeglas i tabell 7.4.

De pojkar som valt särskild kurs i både matematik och engelska har i första hand läst teknisk linje och i andra hand naturvetenskaplig eller ekonomisk linje på de tre- och fyraåriga linjerna. I tredje hand har de antingen gått på el-teleteknisk linje, social linje av de tvååriga eller samhällsvetenskaplig linje av de tre- och fyraåriga linjerna. De återstående pojkarna i denna grupp har fördelat sig tämligen jämt över de vanligaste tvååriga yrkesinriktade linjerna. Flickor med enbart särskild kurs på högstadiet har i första hand valt treåriga linjer. Av de tvååriga linjerna har de framför allt valt social linje eller vårdlinjen.

Pojkar som läst särskild kurs i matematik under hela högstadiet men bytt till allmän i engelska har i första hand gått vidare till el-teleteknisk linje och

i andra hand till fordonsteknisk linje. Flickor med samma kombination av alternativkurser fortsatte i första hand till vårdlinjen.

Pojkar som bytt till allmän kurs i matematik i årskurs nio men läst särskild kurs i engelska under hela högstadiet, har i första hand läst tvåårig social linje och i andra hand fullföljt någon av de övriga vanligaste tvååriga linjerna. Ett relativt vanligt alternativ är även treårig ekonomisk eller samhällsvetenskaplig linje i denna grupp. Flickorna som läst samma kombination av alternativkurser har i högre utsträckning än pojkarna fortsatt till de treåriga linjerna. Det är framför allt humanistisk och ekonomisk linje de gått till. Av de tvååriga är det social linje, vårdlinjen samt distributions- och kontorslinjen som i nämnd ordning utgjort dessa flickors huvudalternativ.

De övriga pojkarna har i första hand fortsatt till verkstadsteknisk linje, i andra hand el-teleteknisk linje eller bygg- och anläggningsteknisk linje. Flickor som läst särskild kurs i ett ämne under hela högstadiet har i första hand läst på vårdlinjen eller på social linje. Flickor som läst allmän kurs i något av ämnena under hela högstadiet har i första hand gått till distributions- och kontorslinjen och i andra hand till social linje.

7.6 Social bakgrund och gymnasieskolutbildning

De ovan redovisade tabellerna i detta kapitel visar att det finns ett starkt samband mellan val av alternativkurs i grundskolan och gymnasieskolutbildning. Detta samband är så starkt att det finns anledning att fråga sig om inte eleverna i realiteten väljer gymnasieutbildning, åtminstone huvudinriktning, redan i årskurs sex i grundskolan. Tidigare i rapporten har det även framgått att det finns ett starkt samband mellan val av alternativkurs och social bakgrund. I detta avsnitt skall vi studera om sambandet mellan ungdomarnas sociala bakgrund och utbildning förstärks ytterligare i och med övergången till gymnasieskolan.

I tabellerna 7.5 och 7.6 redovisas övergångsfrekvenser till linjegrupper och specialkurser för de olika alternativkursgrupperna uppdelade på kön och social bakgrund. Vad som redovisas är hur många som fullföljt utbildningarna. Dessutom redovisas också andelar som avbrutit studierna och andelar som aldrig börjat i gymnasieskolan.

Tabell 7.5 Alternativkursval och gymnasieutbildning. Fadern arb.Procent

POJKAR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SA A/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
3-4 år	45	7	6	2	-	2	-
2-år teor	11	17	2	8	7	12	2
2-år yrk	32	47	65	77	69	58	56
Spec kurs	2	1	6	6	5	5	10
Avbrott	8	16	8	6	8	9	9
<u>Ej gymn</u>	<u>3</u>	<u>12</u>	<u>13</u>	<u>2</u>	<u>11</u>	<u>14</u>	<u>22</u>
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	665	94	48	53	225	115	399

FLICKOR

	<u>SSS/SSS</u>	<u>SSA/SSS</u>	<u>SA A/SSS</u>	<u>SSS/SXX</u>	<u>SXX/AAA</u>	<u>AAA/SXX</u>	<u>AAA/AAA</u>
3-4 år	51	20	9	-	1	6	-
2-år teor	15	15	16	13	24	15	5
2-år yrk	23	44	55	66	44	47	53
Spec kurs	1	3	3	6	6	8	12
Avbrott	6	7	10	13	13	12	13
<u>Ej gymn</u>	<u>3</u>	<u>12</u>	<u>8</u>	<u>3</u>	<u>11</u>	<u>12</u>	<u>18</u>
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	704	147	141	32	70	200	226

Tabellerna 7.5 och 7.6 visar att den sociala bakgrunden har betydelse för vilken utbildning ungdomarna får i gymnasieskolan även om de läst samma kombination av alternativkurser. För det första tenderar ungdomar från arbetarhem att i högre grad välja tvååriga yrkesinriktade linjer än teoretiska, för det andra tenderar de att i mindre utsträckning fortsätta till gymnasieskolan och även att i mindre utsträckning fullfölja en påbörjad linjeutbildning.

I SSS/SSS-gruppen fortsatte 45 procent av pojkarna med arbetarbakgrund till de tre- och fyraåriga linjerna mot 65 procent av pojkarna med tjänstemannabakgrund. Arbetarpojkarna i denna grupp gick i stället oftare till de tvååriga yrkesinriktade linjerna. Däremot fullföljde en lika stor andel av pojkarna sina studier i gymnasieskolan i båda socialgrupperna.

Tabell 7.6 Alternativkursval och gymnasieutbildning. Fadern tjm. Procent.

POJKAR

	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
3-4 år	65	24	6	2	-	3	-
2-år teor	10	29	21	14	4	13	2
2-år yrk	17	33	52	65	72	56	51
Spec kurs	1	3	13	8	5	8	11
Avbrott	6	6	4	4	5	6	7
Ej gymn	2	6	4	8	14	13	29
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	1118	72	48	51	118	97	145

FLICKOR

	SSS/SSS	SSA/SSS	SAA/SSS	SSS/SXX	SXX/AAA	AAA/SXX	AAA/AAA
3-4 år	68	23	21	10	-	13	2
2-år teor	12	23	19	21	6	19	7
2-år yrk	12	35	40	55	54	44	57
Spec kurs	1	4	4	3	15	5	11
Avbrott	6	10	10	3	15	10	12
Ej gymn	2	5	5	7	9	8	12
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
n =	1145	191	94	29	33	164	103

I grupp SSA/SSS där eleverna bytt till allmän kurs i matematik i årskurs nio, men läst särskild kurs i engelska under hela högstadiet gick pojkar med tjänstemannabakgrund vidare till gymnasieskolan i större utsträckning än pojkar med arbetarbakgrund. De fullföljde också oftare en linjeutbildning och läste oftare på både de tre- och fyraåriga och tvååriga teoretiska linjerna.

I SAA/SSS -gruppen framkommer samma skillnader mellan pojkar med olika social bakgrund med undantag för att en lika liten andel pojkar fortsatte till de tre- och fyraåriga teoretiska linjerna.

Arbetarpojkar som läst särskild kurs i matematik under hela högstadiet men bytt till allmän i engelska fortsatte till gymnasieskolan i högre utsträckning än pojkar med tjänstemannabakgrund. De valde dock oftare tvååriga

yrkesinriktade linjer än tvååriga teoretiska linjer. I de övriga alternativkursgrupperna som har det gemensamt att de läst allmän kurs i minst ett ämne under hela högstadiet, så är skillnaderna små mellan pojkar med olika social bakgrund. Dessa skillnader går heller inte i någon entydig riktning. Skillnader i gymnasieskolutbildning mellan pojkar med olika social bakgrund kommer således bara fram om de läst särskild kurs i något eller båda ämnena under hela högstadiet.

Bland flickor med olika social bakgrund återkommer i stort sett samma skillnader som bland pojkarna. Flickor från arbetarhem gick i mindre utsträckning till de teoretiska linjerna. De gick också i mindre utsträckning över till gymnasieskolan och fullföljde inte lika ofta sin utbildning, jämfört med flickor från tjänstemannahem.

Flickor med tjänstemannabakgrund i SSS/SSS-gruppen valde i större utsträckning än flickor med arbetarbakgrund en tre- eller fyraårig linje. Flickor från arbetarhem gick i stället i högre grad till de tvååriga yrkesinriktade linjerna. I grupperna SSA/SSS och SAA/SSS där eleverna läste särskild kurs i engelska men bytte till allmän i matematik fortsatte flickor med tjänstemannabakgrund oftare än flickor med arbetarbakgrund till gymnasieskolan, fullföljde oftare en linje och valde oftare en teoretisk linje. Detsamma gäller för flickorna i de övriga alternativkursgrupperna med vissa modifikationer. I SSS/SXX-gruppen har t ex fler flickor med arbetarbakgrund än med tjänstemannabakgrund fortsatt till gymnasieskolan. I AAA/AAA-gruppen har vidare knappast någon oavsett social bakgrund fortsatt till teoretiska linjer.

Sambandet mellan ungdomarnas utbildning och sociala bakgrund stärktes således i och med ungdomarnas gymnasieskolutbildning. Den sociala bakgrunden samspelade med elevernas val av gymnasieskolutbildning även om ungdomarna läst samma alternativkurser. Störst utslag gav den sociala bakgrunden bland ungdomar som bytt från särskild till allmän kurs i matematik men fortsatt med särskild kurs i engelska dvs i mellangrupperna betygsmässigt sett.

Minst skillnad i val av utbildning mellan ungdomar med olika social bakgrund var det bland pojkar som under hela högstadiet läste allmän kurs i något eller båda ämnena. Deras valmöjligheter var troligen så begränsade

och den sociala selektionen så tydlig redan i årskurs sex, att utrymmet för uppkomst av skillnader mellan sociala grupper var minimalt.

Sammanfattningsvis kan sägas att ungdomar som läste allmän kurs redan i årskurs sju i praktiken valde bort fortsatt teoretisk utbildning inom ungdomsskolan. De har valt en yrkesinriktad utbildning eller ingen alls. Ungdomar som började i särskild kurs men bytte till allmän under högstadiet i någotdera eller båda ämnena gav i och med detta inte helt upp sina chanser att fortsätta med teoretiska studier efter grundskolan, men vanligen valde de en yrkesinriktad utbildning liksom de som läste allmän kurs redan från början. De som läste särskild kurs i båda ämnena under högstadiet gick vanligen vidare till teoretiska studier.

Sambandet mellan ungdomarnas utbildning och sociala bakgrund stärktes i och med ungdomarnas gymnasieskolutbildning. Störst utslag gav den sociala bakgrunden bland ungdomar som bytt från särskild till allmän i matematik men fortsatt med särskild kurs i engelska, dvs i mellangrupporna betygsmässigt sett.

Nästan lika stor andel pojkar som flickor gick vidare till gymnasieskolans olika linjegrupper om de läst samma kombinationer av alternativkurser i matematik och engelska i grundskolan. Inom linjegrupperna valde dock pojkar och flickor i hög grad olika linjer. Det gäller inte minst de tvååriga yrkesinriktade linjerna.

Kapitel 8 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Differentieringsfrågan var en av de mest intensivt diskuterade frågorna under skolreformperioden på 1950- och 60-talen. Främst gällde diskussionen frågan om hur länge man skulle kunna ha sammanhållna elevgrupper, utan att man skulle riskera att studiebegåvningarna hämmades i sin studietakt. Det var den s k kunskapsstandarden som upplevdes hotad. Dessutom ansågs alternativkurser som en möjlighet för svagare elever att få en lugnare studietakt och undgå att känna sig dåliga i jämförelse med de mer studiebegåvade eleverna.

Alternativkurserna på högstadiet - d v s allmän respektive särskild kurs i matematik och engelska - är alltså en kvarvarande rest av den "gamla" skolans differentieringsystem med uppdelning av elever i linjer och grupper i den för övrigt enligt Lgr 80 sammanhållna grundskolan. Resultaten i den här rapporterade undersökningen är i många avseenden en klar illustration av detta.

I Skolöverstyrelsens (SÖ 1981) kommentarmaterial till läroplanen, Lgr 80, om det fria studievalet kommenteras erfarenheter från det tillvalssystem som gällde enligt Lgr 69. Dessa kommentarer är samtidigt motiveringar för att tillvalen begränsas. Bl a tas alternativkurserna i tyska och franska bort. Erfarenheterna presenteras på följande sätt (s 8):

Undersökningar av elevernas val i tidigare tillvalssystem visar klart, att kön, social bakgrund och betyg kraftigt påverkar valet av tillvalsämnen och alternativkurser i grundskolan. Sedan Lgr 69 genomfördes har framför allt elevens kön påverkat valen. Flickorna har oftare valt särskild kurs i engelska och allmän kurs i matematik. Pojkarna har i högre grad valt allmän kurs i engelska och särskild kurs i matematik. ...

Ett tillvalssystem som bygger på elevers och föräldrars fria val kan aldrig göras helt neutralt i förhållande till t ex elevers kön och sociala bakgrund. Principen om det fria valet innebär i själva verket att man tillåter sådana faktorer att spela en roll.

Vad skolan kan göra är att utforma tillvalssystemet och sin övriga verksamhet så att dessa faktorer icke önskade effekter motverkas.

Sådana effekter kan t ex vara

- *Taktiska val; nyttan, inte intresset bestämmer valet, t ex när det gäller att kunna komma in i gymnasieskolan.*
- *Statusval; eleverna väljer efter vad som är högt värderat i samhället och leder till 'finare' eller mer välbetalda yrken.*
- *Negativa val; eleverna kan inte välja ämne eller kurs som de är mest intresserade av utan tvingas av olika anledningar välja ett annat ämne eller annan kurs.*

Frikopplingen av tillvalssystemet i Lgr 80 från valet av studieväg i gymnasieskolan bör kunna motverka de sk taktiska valen. Genom att alla tillvalskurser ger samma behörighet till samtliga studievägar i gymnasieskolan bör eleverna bli friare att låta sina verkliga intressen styra valet av kurser.

Resultaten av vår undersökning visar klart att samtliga dessa "icke önskade" effekter av alternativkursval finns väl företrädda, även i det kvarvarande begränsade valsystemet. Normalvalet i årskurs sex är särskild kurs, i både matematik och engelska. Rekryteringen med avseende på tidigare skolprestationer och resultat på begåvningsprov tyder på att valet till allmän kurs i årskurs sex är ett klart negativt val, framför allt för de ca 14 procent av eleverna som då "väljer" allmän kurs i både engelska och matematik. Dessa negativa val är också klart relaterade till kön och social bakgrund. Den kraftiga överströmningen under högstadietiden från särskild till allmän kurs innebär en successiv överföring av i särskild kurs svaga elever till allmän kurs. Denna överströmning styrs av villkoren i särskild-kursgrupperna, dvs det är elever som inte klarar kraven i särskild kurs som byter. Det finns dock också tydliga inslag av taktikval, där elever som byter relativt sent under högstadiet till allmän kurs genomsnittligt höjer sitt betyg med mellan 1 och 1,5 betygsenheter. Sådana val och betygshöjande konsekvenser är vanligare bland flickor än bland pojkar. De kvarvarande kursvalen i grundskolan fungerar alltså på samma sätt och med samma konsekvenser som de tidigare mer omfattande gjorde, enligt ovan citerade redovisning.

När det gäller innehåll och syften med de alternativa kurserna sägs det vidare i skolöverstyrelsens kommentarmaterial (a a, s 12) följande:

Sedan införandet av Lgr 69 har allmän och särskild kurs haft samma kursplan och samma timtal. Kurserna har betraktats som två olika uppläggningar inom ramen för en gemensam kursplan.

Generellt kan sägas att den allmänna kursen till sitt innehåll har varit teoretiskt mindre krävande. Textunderlaget har varit lättare och den grammatiska studiegången långsammare. Lärarna har i den allmänna kursen i allmänhet känt större frihet än i den särskilda att utforma undervisningen efter gruppens förutsättningar. Oftast har olika läromedel eller skilda versioner av samma läromedel använts i de båda kurserna. Vid betygsättningen har kurserna utgjort skilda referensgrupper, d v s eleverna har fått betyg i allmän eller i särskild kurs. Vid ansökan till gymnasieskolan har de båda kurserna haft samma kompetensvärde.

Systemet med allmän och särskild kurs har bl a syftat till att skapa grupper av elever med ungefär samma förutsättningar att följa undervisningen.

Våra resultat tyder på att skolan bara delvis lyckats med det ovan nämnda syftet att skapa mer homogena undervisningsgrupper med avseende på studieförutsättningar. Åtminstone kan det sägas att de elever som väljer allmän kurs redan i årskurs sex utgör i alla avseenden klart svaga elevgrupper. Speciellt gäller det de elever, ca 14 procent av årskullen och fler pojkar än flickor, som valt allmän kurs i båda ämnena. Nära hälften (ca 40 %) av denna grupp har haft specialundervisning i en eller annan form under årskurs sex. I UGU-projektets yngre årskull har majoriteten, ca åtta av tio elever i motsvarande grupp haft specialundervisning under olika långa perioder på mellanstadiet. (SCB, 1986). Men även om allmänskursgrupperna således är klart svaga elevgrupper, finns det dock en betydande spridning i studieförutsättningar även i dessa grupper. Framför allt är dock spridningen stor i särskild kurs i årskurs sju, och i det fallet kan man säga att syftet med systemet inte har uppnåtts. Det som tydligast framträder är, att man till årskurs sju fått en negativt selegerad "specialundervisningsgrupp" med ca 14 procent av eleverna, medan resten av eleverna utgör en nog så heterogen "normalgrupp", av vilka majoriteten hör till särskild och en minoritet till allmän kurs. Valet av alternativkurs i denna grupp är klart relaterat till kön och social bakgrund. Flickor väljer oftare allmän kurs i matematik och pojkar har oftare detta alternativ i engelska. Barn med arbetarbakgrund väljer oftare allmän kurs än barn med tjänstemannabakgrund.

Lägger man till detta den sk överströmningen av elever från särskild till allmän kurs under högstadietiden, blir resultatet en successiv heterogenisering av allmänskursgrupperna genom tillförande av duktigare elever, och

en motsvarande homogenisering av särskildkurs-grupperna genom avskiljning av svaga. Trots detta, finns det dock en betydande övertäckning i fördelningarna av olika studieförutsättningsvariabler även mellan de mest extrema grupperna, dvs de som under hela högstadiet läst allmän respektive särskild kurs i båda ämnena. Denna övertäckning är större i fördelningarna av resultat på begåvningsprov än i motsvarande fördelningar av skolbedömningar, som betyg och standardprov. Det är således en mycket liten del av allmänskursgruppen som i fördelningarna ligger lägre än de lägsta förekommande värdena i särskildkursgruppen.

Att de vanligt förekommande bytena från särskild till allmän kurs måste skapa bekymmer för de allra svagaste eleverna, som alltså hela tiden finns i allmän kurs, speglar sig bl a i deras bedömningar av högstadietiden. De säger exempelvis i större utsträckning än andra elever att de haft svårigheter med att få den hjälp från lärare som de behövde. Med hänvisning till resultaten av deras betygsutveckling under högstadiet, där de genomsnittligt ligger kvar på en låg nivå trots övergång till en svagare referensgrupp, kan man också säga, att deras kunskapsutveckling varit svag. Elevgruppen med allmän kurs i båda ämnena under hela högstadiet har alltså påtagliga likheter med andra negativt selegerade elevgrupper, som t ex specialklasser (se t ex Emanuelsson, 1983). Resultaten stämmer också väl med resultaten från olika nivågrupperingsmodeller inom GEM-projektet (Eriksson & Lindblad, 1987).

Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att syftet att skapa grupper av elever med mer lika studieförutsättningar knappast uppfyllts ens i särskild kurs i årskurs nio, trots att många elever bytt till allmän kurs under högstadiet. Antalet elever i allmän kurs som har lägre resultat på begåvningsprov och standardprov än de svagaste eleverna i särskild kurs är litet. Det är dock sannolikt att särskild kurs varit har till bäst hjälp för de flesta elever i denna alternativkurs, och framför allt för dem som tillhört denna kurs hela högstadiet. För vissa elever, som under större delen av högstadiet har gått i särskild kurs, men som relativt sent "taktikvalt" över till allmän, har systemet inneburit möjligheter att på så sätt höja sina betyg åtskilligt, utan att detta skulle ha sin motsvarighet i ökade kunskaper. Ett vanligt förekommande, och i sig egentligen diskriminerande, uttryck för detta bland elever och lärare är att "man byter ner sig" till allmän kurs. Däremot är det inga resultat som tyder på att de svagaste eleverna skulle haft några fördelar

av alternativkurssystemet. Det gäller såväl resultaten av skolans olika bedömningar av eleverna som elevernas egna bedömningar, gjorda ett år efter att de slutat i grundskolan, av hur de klarat sig i olika situationer. Elevernas bedömningar av sina egna färdigheter och kunskaper tyder på detsamma.

Ytterligare ett resultat tyder på att eleverna i allmän kurs upplevs som en negativt selegerad grupp. Det visar sig i betygsättningen. Dels är hela betygsalkan i allmän kurs förskjuten mot lägre värden, och mer än vad som motiveras av elevernas resultat på standardprov. Medelbetyget ligger i allmän kurs i matematik på 3,0 och engelska på 2,9, medan medelbetygen i särskild kurs ligger på 3,3 i båda dessa ämnen. Detta tyder på att lärarna har svårt att sätta höga betyg på elever i allmän kurs, som ju i alla fall kan mindre än särskildkurs-eleverna, och att man upplevelsemässigt har svårt att hålla isär de olika referensgrupperna i betygsättningen. Även på det individuella planet ser man, att det är vanligare i allmän än i särskild kurs att elever får lägre betyg än standardprovsresultat. Detta gäller främst pojkar, som ju också är i majoritet i allmän kurs. Extremt åt andra hållet är betygsättningen av flickor i särskild kurs i matematik i årskurs nio. Där har nära hälften av flickorna högre betyg än standardprovsresultat. Att val av allmän kurs också har "smitoeffekter" till andra ämnen visar sig däri, att betyg i exempelvis svenska tenderar att sjunka i samband med "svaga" elevers övergång till allmän kurs. Detta förhållande förstärker intrycket av att "allmänkursare" betraktas som negativt selegerade svaga elever.

När detta skrivs, har nyligen alternativkursernas vara eller inte vara återigen diskuterats. Beslut har dock fattats om att de ska vara kvar tills vidare. En förändring av enbart betygsättningen har också diskuterats, så att eleverna ska tillhöra samma referensgrupp oberoende av vilken alternativkurs de tillhör. Resultaten av våra undersökningar tyder på att detta skulle få mycket små effekter, åtminstone för de svagaste eleverna. De flesta av dem skulle sannolikt att vara på samma låga betygsnivå som nu. Störst effekt skulle förändringen att ha för de elever som hittills haft möjligheter att "taktik-välja" från särskild till allmän kurs. Deras möjligheter att på så sätt höja sina betyg borde rimligen minska. En annan grupp, som möjligen skulle få en förändrad situation, alltså mindre möjligheter till höga betyg, är de bästa eleverna i allmän kurs, och som i vissa fall i vårt undersökningsmaterial har relativt höga betyg trots att de läst allmän kurs hela

högstadiet. Det är i de flesta fall flickor, som fått höga betyg, framför allt i matematik.

Tillhörigheten till viss alternativkurs har också klara samband med utbildning i gymnasieskolan. Det gäller såväl val av studieinriktning som val av gymnasieskola eller ej. Eftersom gymnasieskolan i dagens samhälle i praktiken blivit nästan obligatorisk, har även de flesta av eleverna som läst allmän kurs börjat studier i denna skolform. Dock är andelen som inom en fyra-årsperiod efter avslutad grundskola inte börjat i gymnasieskolan liksom andelen studieavbrytare klart högre bland dem än bland övriga elever.

Även om man begränsar sig till de elever, ca 80 procent, som fullföljt studier på någon av gymnasieskolans linjer, finns klara skillnader mellan elever från särskild och allmän kurs. Speciellt tydligt är det för dem, som läst allmän kurs i både matematik och engelska hela högstadiet. Det är knappast någon av dessa elever som fullföljt studierna på en tre-årig utbildningslinje, och det är endast ett litet fåtal som har en två-årig teoretisk utbildning. Det betyder, att deras inriktning av gymnasieskolutbildning eller mot gymnasieskolutbildning över huvud taget i praktiken bestämts redan i grundskolans årskurs sex i och med valet av allmän kurs. Som tidigare framhållits, är det dessutom diskutabelt om detta val vid den tidpunkten egentligen är att betrakta som ett fritt val för dessa elever. De flesta resultaten i denna undersökning tyder i stället på att det i själva verket liknar ett urval som baseras på tidigare prestationer och bedömningar i skolan.

Det betyder i så fall, att det egentligen skulle vara mindre betydelsefullt för elevernas studiekarriär hur många val av alternativkurser eller nivågrupperingar som de ska göra vid denna tidpunkt i grundskolan. De rester som finns kvar av den rikhaltiga flora som fanns tidigare i grundskolan, dvs alternativkurserna i matematik och engelska, fungerar lika effektivt sorterande som den tidigare större mångfalden (jfr Ahlström, Emanuelsson & Wallin, 1986). Åtminstone gör den det för urvalet av de svagaste eleverna. Samtidigt är det enligt läroplanen just dessa elever, de som har svårigheter av olika slag, som i första hand ska ha del av skolans stödresurser.

Alternativkurser, liksom andra nivågrupperingar, brukar också motiveras utifrån de svagaste elevernas behov. Våra resultat, liksom resultat från tidigare undersökningar, som bl a refereras i Skolöverstyrelsens kommentarmaterial (SÖ, 1981) och av Emanuelsson (1983), visar, att om det är några elever som har nytta av sådana uppdelningar, så är det i första hand eleverna med de bästa studieförutsättningarna. Miljön i de grupper som urskiljs som svaga, även om det sker med hjälp av "fritt" val, är föga studiestimulerande.

Naturligtvis skulle de svaga elevernas problem inte automatiskt lösas genom ett slopande av alternativkurserna. Om dessa elever istället skulle finnas kvar i sammanhållna grupper, skulle deras svårigheter till grad och art vara beroende av hur undervisningen bedrevs i dessa grupper. Vad resultatet visar, är att alternativkurser, som innebär en utsortering av svaga elever till särskilda grupper, inte kan vara en ersättning för nödvändiga stödåtgärder i sammanhållna klasser eller grupper. Detta visar också försöksverksamheten inom GEM-projekten (Eriksson & Lindblad, 1987 och Hellström, 1987). I detta perspektiv kan alternativkursernas vara eller inte vara ses som en resursfördelningsproblematik. De resurser som nu används för alternativkursernas inrättande, skulle kunna betyda mycket mer för de svagaste eleverna, om de i stället användes till mer integrerade stödåtgärder inom sammanhållna gruppers ram. På samma sätt som i övriga ämnen och situationer när det gäller arbete med elevers svårigheter, är framgången i hög grad beroende av hur samarbetet fungerar i arbetslag och arbetsenheter. De riktlinjer och rekommendationer som presenteras i kommentarmaterialet (SÖ, 1981) i samband med sloandet av alternativkurserna i tyska och franska, skulle kunna vara riktningsgivande också för sammanhållna undervisning även i matematik och engelska.

Förekomsten av alternativkurser i två av skolans ämnen är ett avsteg ifrån läroplanens (Lgr 80) i övrigt mycket tydliga rekommendation att så mycket som möjligt försöka motverka segregation i grundskolan. Våra, liksom andras, undersökningsresultat visar, att deras förekomst har tydligt segregeringseffekter, som sträcker sig också utanför de två aktuella ämnena. Om de innebär fördelar för några elever, så är det i så fall för studiebegåvningarna, dvs elever som i olika avseenden har mer av resurser än de flesta andra. Detta är naturligtvis ingen nackdel i sig, men det stämmer ändå illa med den övergripande princip som gäller för resursfördelningen i skolan.

Det är nämligen i första hand de elever, som har minst av resurser och sämre förutsättningar, som ska få extra stöd och stimulans. En viktig del av denna stimulans ligger i att få känna sig delaktig och duglig i den sammanhållna gemenskapen. I detta perspektiv och med den övergripande målsättning som gäller i grundskolan, borde alternativkursernas förekomst vara ett avslutat kapitel i grundskolans historia.

REFERENSER

- Ahlström, K-G., Emanuelsson, I. & Wallin, E. (1986). *Skolans krav - elevernas behov*. Lund: Studentlitteratur.
- Arnman, G. & Jönsson, I. (1983). *Segregation och svensk skola. En studie av utbildning, klass och boende*. Arkiv avhandlingsserie 18. Lund: Studentlitteratur. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Emanuelsson, I. (1979). *Utvärdering genom uppföljning av elever. Ett nytt individualstatistikprojekt*. Rapport från Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik, 11/1979.
- Emanuelsson, I. (1981). *Utvärdering genom uppföljning av elever II. De första datainsamlingarna*. Rapport från Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik, 10/1981.
- Emanuelsson, I. (1983). *Verksamhet bland elever med svårigheter eller arbete med elevers svårigheter? En kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Emanuelsson, I. (1984). *Eleverna siktar på poäng istället för kunskaper*. Valfärdsbulletinen nr 2, 1984 sid 10-12. (Statistiska centralbyrån).
- Emanuelsson, I & Svensson, A. (1984). *Sjunker intelligensnivån? En jämförelse mellan trettonåringar testade 1961, 1966 och 1980*. Göteborgs universitet: Publikationer från institutionen för pedagogik, 1984:02.
- Emanuelsson, I. & Fischbein, S. (1986). *Vive la difference? A study on sex and schooling*. Scandinavian Journal of Educational Research 30, sid 71 - 84.
- Emanuelsson, I. mfl (1986). *Information om skolforskning 1986:10* (Projekttitel: Utvärdering genom uppföljning av elever - UGU-projektet) Stockholm: Skolöverstyrelsen.

Eriksson, R. & Lindblad, T. (1987). *GEM-Engelska*. Slutrapport från engelskdelen av projektet "Grupperingsfrågor i engelska och matematik på grundskolans högstadium". Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, Rapport nr 1987:08.

Hellström, L. (1987). *Olika lika: Försök att hantera differentieringens problem i matematikundervisningen på högstadiet*. Slutrapport från GEM-projektet. Lärarhögskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik: Pedagogisk-psykologiska problem, 477.

Härnqvist, K. (1982). *Det fria valet på grundskolans högstadium - motiv, tendenser och effekter*. sid 46 - 70 ur *Grundskolan under 20 år*, Från Pedagogiska Nämndens utvärderingar. Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget.

Jonsson, M. & Ahlström, K-G. (1981). *Fri elevgruppering*. Lund: Studentlitteratur.

Lgr 80 *Läroplan för grundskolan*. Allmän del. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget, 1980.

Lindblad, T. (1969). *Implicit and explicit*. Rapport nr 11. Pedagogiska institutionen, Lärarhögskolan i Göteborg.

Murray, Å. & Liljefors R. (1983). *Matematik i svensk skola*. Skolöverstyrelsens utbildningsforskning FoU Rapport 46, Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

Statistiska centralbyrån:

Information i prognosfrågor 1976:6, tabläerna 6.1 - 6.3.
Statistiska meddelanden, Serie U:

1971:4 *Det obligatoriska skolväsendet den 15 september 1970.*

1972:10 *Grundskolan den 15 september 1971.*

1973:20 *Grundskolan den 15 september 1972, Elever klasser och elevernas ålder.*

1974:13 *Grundskolan den 15 september 1973, Elever och klasser.*

- 1975:3 *Grundskolan den 15 september 1974, Elever och klasser.*
- 1976:21 *Grundskolan den 15 september 1975, Elever klasser och elevernas ålder.*
- 1977:17 *Grundskolan 1976/77, Elever, klasser och samordnad specialundervisning den 11 - 15 oktober 1976.*
- 1978:12 *Grundskolan 1977/78 Elever, klasser och samordnad specialundervisning den 10 - 14 oktober 1977.*
- 1979:4 *Grundskolan 1978/79, Elever och klasser den 15 september 1978.*
- 1980:6 *Grundskolan 1979/80, Elever och klasser den 17 september 1979.*
- 1981:11 *Grundskolan 1980/81, Elever och klasser den 15 september 1980.*
- 1982:16 *Grundskolan 1981/82, Elever, klasser och elevernas ålder den 15 september 1981.*
- 1983:15 *Grundskolan 1982/83, Elever och klasser den 15 september 1982.*
- 1984:24 *Grundskolan 1983/84, Elever och klasser den 15 september 1983.*
- 1985:40 *Grundskolan, särskolan, specialskolan 1984/85.*
- 1986:40 *Grundskola, särskola, specialskola 1985/86. Antal elever.*
- 1986:44 *Elevepanel för longitudinella studier. Skoldata för årskurs 3 t o m årskurs 6.*
- 1987:40 *Grundskola, särskola, specialskola 1986/87. Antal elever.*
- 1988:40 *Grundskolan, särskolan, specialskolan 1987/88. Antal elever.*

Skolöverstyrelsen (1981). *Det fria studievalet* Kommentarmaterial. SÖ:s publikation Läroplaner 1980:5, Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.

TABELL - OCH FIGURFÖRTECKNING

TABELLER	Sid
2.1 Val av alternativkurs i årskurs 7, 8 och 9 på högstadiet	19
2.2 Undersökningsgrupper efter kön och val av alternativkurs under högstadiet.	21
3.1 Alternativkursval i åk 6 och åk 7-9.	22
3.2 Hos vem vistas barnet?	24
3.3 Faderns yrke.	25
3.4 Moderns utbildning.	26
3.5 Andel elever som gått i särskild undervisningsgrupp eller haft specialundervisning i åk 6 bland elever med olika alternativkursval.	28
4.1 Hur mycket har ditt val av allmän/särskild kurs i matematik berott på...	36
4.2 Hur mycket har ditt val av allmän/särskild kurs i engelska berott på ...	37
5.1 Relationer mellan standardprov, alternativ-kursval, och betyg.	47
5.2 Medelbetyg i åk 7-9 i engelska och matematik för elevgrupper med olika bytesmönster i alternativkursval.	49
6.1 Hurdana kunskaper tycker du att du har? (svar i postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	58
6.2 Upplevde Du några problem på högstadiet? (svar i postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	59
6.3 Hur klarar eleven skolarbetet? (Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	61
6.4 Trygghet, trivsel och arbetsklimat. (Svar i postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	62

6.5	Arbetsätt, syo och betygssättning. (Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	64
6.6	Val av alternativkurser och elevbedömningar. (Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	65
6.7	Social bakgrund och elevbedömningar ett år efter grundskolan. (Svar i en postenkät ett år efter grundskolan, 1984)	67
6.8	Elevbedömningar i åk 6 och ett år efter grundskolan. Andel elever som svarat positivt om sina erfarenheter	69
6.9	Elevbedömningar i åk 6 och ett år efter grundskolan. Andel elever som förnekar oro, stress i skolan	71
7.1	Alternativkursval och gymnasieskolutbildning.	73
7.2	Alternativkursval och 3-4-årig linje.	76
7.3	Alternativkursval och 2-årig teoretisk linje.	78
7.4	Alternativkursval och 2-årig yrkeslinje.	79
7.5	Alternativkursval och gymnasieutbildning, Fadern arb.	82
7.6	Alternativkursval och gymnasieutbildning, Fadern tjm.	83

FIGURER

- Figur 1. Andel elever i årskullar som den 15 september 1970 - 1986 läste särskild kurs i matematik och engelska i åk 7 och åk 9, enl SCB:s grundskolestatistik. 11
- Figur 1.1 Andel elever i årskurserna 7 och 9 som läste särskild kurs i både matematik och engelska åren 1970 - 1988. 14
- Figur 3.1 Resultat på begåvningsprov, standardprov och betyg i årskurs 6 för elever med olika alternativkursval. 30
- Figur 3.2 Poängfördelningen av begåvningsprov i åk 6 år 1980 för elever som enbart läste allmän AAA/AAA respektive särskild kurs SSS/SSS i matematik under högstadiet. 31
- Figur 3.3 Poängfördelningen av standardprovet i matematik i åk 6 år 1980 för elever som enbart läst särskild SSS/SSS respektive allmän kurs AAA/AAA i matematik och engelska under högstadiet. 32
- Figur 3.3 Poängfördelningen av standardprovet i engelska i åk 6 år 1980 för elever som enbart läst särskild SSS/SSS respektive allmän kurs AAA/AAA i matematik och engelska under högstadiet. 32
- Figur 5.1 Standardprovsresultat och betyg i svenska i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval. 40
- Figur 5.2 Standardprovsresultat och betyg i matematik i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval och med allmän kurs i matematik i årskurs 9. 42
- Figur 5.3 Standardprovsresultat och betyg i matematik i årskurs 6 och 9 för elever med olika alternativkursval och med särskild kurs i matematik i årskurs 9. 43
- Figur 5.4 Standardprovsresultat i årskurs 6 och 8 i engelska för elever med olika alternativkursval och allmän kurs i engelska i årskurs 8 respektive 9. 44

